

Tuula Hakkarainen

”Opiskelu pitää aivot hyvänä”

**ELINIKÄINEN OPPIMINEN KIURUVEDEN
KANSALAIKOPISTOSSA VUOSINA
1963-2000**

**Pro gradu –tutkielma
Kevätlukukausi 2002
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Hakkarainen, Tuula. ”Opiskelu pitää aivot hyvänä”. ELINIKÄINEN OPPIMINEN KIURUVEDEN KANSALAI SOPISTOSSA VUOSINA 1963-2000. Kasvatustieteen pro gradu –työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2002. 86 sivua. Julkaisematon.

Tässä tutkimuksessa tutkittiin case-tutkimuksen avulla sitä, näkyykö elinikäinen oppiminen Kiuruveden kansalaisopiston toiminnassa vuosina 1963-2000. Tutkimus on kvalitatiivinen ja sen aineistona käytettiin toimintakertomuksia ja -suunnitelmia sekä nykyisen rehtorin, tekstiilityön opettajan ja kahden pitkäaikaisen opiskelijan haastatteluja. Tulokseksi tutkimuksesta saatiin, että elinikäistä oppimista esiintyy toimintasuunnitelmissa jo kyseisinä vuosina elinikäisen kasvatuksen muodossa. Opiskelijoille on tarjottu monipuolisia mahdollisuuksia opiskeluun ja itsensä kehittämiseen sekä yhteiskunnan että yksilön näkökulmasta. Opiskelijan oppimisen tukemista ei historiallisessa aineistossa näy ainakaan kokonaisten kurssien muodossa. Sen sijaan sitä on ollut sisäänkirjoitettuna toiminnassa tehtyjen haastattelujen perusteella. 1990-luku on tuonut elinikäiseen oppimiseen uusia piirteitä, toisaalta oppimisen ja opettamisen näkemyksien muutoksena ja toisaalta yhteiskunnan muutosten seurauksena. Tulevaisuudessa tulee myös kansalaisopistoissa kiinnittää enemmän huomiota yksilön oppimisprosessin ja oppimisen suunnittelun tukemiseen. Kansalaisopistoille on tässä tulevaisuuden haastetta, kun toisaalta pitäisi pystyä kehittämään näiden ja yhteiskunnan vaatimusten mukana ja toisaalta rahoitus on 1990-luvun aikana tippunut huomattavasti.

ASIASANAT

elinikäinen oppiminen
vapaa sivistystyö
kansalaisopisto

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	ELINIKÄINEN OPPIMINEN	7
2.1	Elinikäinen kasvatus	7
2.1.1	Elinikäisen oppimisen ulottuvuudet.....	8
2.1.2	Tavoitetila	8
2.1.3	Uusia haasteita opettamiselle.....	9
2.2	Elinikäisen oppimisen määritelmä.....	9
2.3	Yhteiskunnan ja yksilön näkökulma.....	11
2.4	Elinikäisen oppimisen strategia	12
2.4.1	Oppimaan oppimisen taidot	15
2.4.2	Esteitä elinikäiselle oppimiselle.....	16
2.5	Unescon koulutuksen neljä peruspilaria	17
2.5.1	Oppia tuntemaan	17
2.5.2	Oppia tekemään	17
2.5.3	Oppia elämään yhdessä.....	18
2.5.4	Oppia olemaan	19
3	VAPAA SIVISTYSTYÖ	20
3.1	Syntyhistoriaa.....	20
3.2	Laki vapaasta sivistystyöstä ja sen tehtävät	21
3.3	Vapaa sivistystyö ja elinikäinen oppiminen.....	24
3.4	Kansalaisopisto	26
3.4.1	Historiaa.....	26
3.4.2	Vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen arvot.....	31
3.4.3	Opistotoiminnan tehtäväkäsityksen kehittyminen	33
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	35
4.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät.....	35
4.2	Tutkimusstrategia.....	36
4.3	Tiedonhankinnan keinot ja vaiheet	37
4.4	Tutkimusaineiston kuvaus	39
4.5	Aineiston analysointi	40
4.5.1	Toimintakertomukset ja -suunnitelmat	40
4.5.2	Haastattelut	43
5	ELINIKÄINEN OPPIMINEN KIURUVEDEN KANSALAI SOPISTOSSA VUOSINA 1963-2000	44

5.1	Yleistä Kiuruvedestä ja sen kansalaisopistosta.....	44
5.1.1	”Hakemisen aika” (1960-luku)	46
5.1.2	”Laajentumisen ja yhteiskunnallisuuden aikaa” (1970-luku)	47
5.1.3	”Hyvinvoinnin aikaa” (1980-luku)	48
5.1.4	”Murroksen aikaa” (1990-luku)	49
5.2	Elinikäinen oppiminen toimintasuunnitelmissa.....	51
5.2.1	Toimintasuunnitelmien suhde elinikäiseen oppimiseen	51
5.2.2	Yksilön vai yhteiskunnan näkökulma?	54
5.3	Kansalaisopisto elinikäisen oppimisen paikkana.....	55
5.3.1	Opettajan näkökulma	55
5.3.2	Opiskelun merkitys opiskelijoille	57
5.3.3	Toimijoiden suhde elinikäiseen oppimiseen.....	59
5.4	Yhteenveto	61
6	POHDINTA	63
7	LÄHTEET.....	68
8	LIITTEET	71

1 JOHDANTO

Elinikäisestä oppimisesta on tullut muotisana varsinkin 1990-luvulla.

Yhteiskunnan nopeat muutokset aiheuttavat kansalaisille monenlaisia vaatimuksia uuden oppimiseen. Leenamaja Otalan (1999, 9-11.) on kiteyttänyt elinikäisen oppimisen välttämättömyyden neljään seikkaan: työmarkkinoiden ja työn luonteen muuttumiseen, tiedon nopeaan uusiutumiseen sekä työsuhteiden muuttuneeseen luonteeseen. Myös tietotekniikan käytön yleistyminen ja sen nopea kehittyminen asettavat uusia paineita niin työssä kuin muussakin elämässä. Työelämä vaatii usein monen tutkinnon suorittamista työuran aikana ja toisaalta vanhojen tietojen päivittämistä jatkuvasti. Tämä kaikki vaatii uudenlaista suhtautumista oppimista kohtaan, oppimisen ei enää katsota loppuvan ammatillisen tutkinnon suorittamiseen, vaan se jatkuu läpi elämän.

Tällä hetkellä mahdollisuudet tukea peruskoulutuksen piirissä tai ammatillisessa koulutuksessa olevia kehittymään elinikäisiksi oppijoiksi ovat suuret. Mutta miten voidaan tukea heitä, jotka ovat opiskelleet vuosia tai vuosikymmeniä sitten aikaan, jolloin yhden tutkinnon ajateltiin riittävän koko työelämän ajaksi? Lisäkoulutuksen tarve ei välttämättä ollut silloin nykyisen kaltainen ja oppimisenkin ajateltiin vaativan erilaisia taitoja kuin nykyään. Tästä lähtökohdasta lähti kiinnostukseni tutkia aikuisten elinikäistä oppimista. Seuraava kiinnostukseni oli se, että onko elinikäisen oppimisen tukemista tapahtunut aikuisoppilaitoksissa jo ennen 1990-lukua, jolloin siitä on alettu puhua enemmän? Elinikäisestä kasvatuksesta / oppimisesta on kuitenkin puhuttu jo vuosikymmenien ajan, onko sen idea niin uusi kuin nykyään annetaan ymmärtää? Tutkimuksen kohteeksi halusin kansalaisopiston, joka ei toimi minkään suuren koulutuskeskittymän välittömässä läheisyydessä, jolloin sillä on oletettavasti suurempi vaikutus alueen ihmisten opiskeluun. Nämä ovat ne lähtökohdat, joista tämä tutkimus on lähtenyt liikkeelle.

Tutkimuksen tavoite oli selvittää, miten elinikäinen oppiminen on näkynyt Kiuruveden kansalaisopiston toiminnassa vuosina 1963-2000. Tarkoitus oli toimintasuunnitelmien ja haastattelujen kautta tutkia, löytyykö niistä elinikäistä oppimista tukevia seikkoja kyseisenä aikana. Aineiston laajuuden vuoksi toimin-

tasuunnitelmia tutkittiin viiden vuoden välein, eikä tutkimuksen piiriin ole otettu toimintasuunnitelmaan sen tekemisen jälkeen tehtyjä muutoksia. Haastatteluja tutkimuksessa oli neljä: nykyinen rehtori, päätoiminen opettaja sekä kaksi pitkäaikaista opiskelijaa. Tämän tutkimuksen pääkysymyksiä ovat: miten elinikäinen oppiminen näkyi Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmissa vuosina 1963-2000 sekä miten se näkyy opetuksen toteutuksessa ja opiskelukokemuksissa. Koska tutkimuskohteena oli ainoastaan yksi kansalaisopisto, muotoutui tutkimuksen strategiaksi tapaus- eli casetutkimus. Tämän valinnan tarkoituksena oli, että kun keskitytään yhteen tutkimuskohteeseen, saadaan siitä syvempää tietoa.

2 ELINIKÄINEN OPPIMINEN

2.1 Elinikäinen kasvat

Aulis Alanen on vuonna 1983 määritellyt elinikäisen kasvatuksen seuraavasti:

elinikäisen kasvatuksen periaate on kasvatuksellinen kokonaisnäkemys, jonka mukaan ihmisen oppiminen ulottuu jatkuvana kasvuprosessina koko elämänaikaan ja kasvatuksen tehtävä kattaa vastaavasti kaikki elämänaikaudet (Alanen 1983, s. 14.)

Jotta elinikäinen kasvat

Daven vuonna 1976 tekemän määritelmän mukaan elinikäiseen kasvatukseen kuuluu formaali, ei-formaali sekä informaali oppiminen, joka tapahtuu koko ihmisen elinaikana. Elinikäinen kasvat

2.1.1 Elinikäisen oppimisen ulottuvuudet

Elinikäisen kasvatuksen ja -oppimisen ulottuvuudet ovat siis *formaali, ei-formaali* sekä *informaalinen kasvat*us. Formaalilla kasvatuksella tarkoitetaan tiedon, taitojen ja asenteiden tarkoituksellista siirtämistä opettajalta oppijalle. Se on tutkintoihin perustuvaa, ajallisesti asteittain etenevää ja hierarkisesti järjestettyä. Ei-formaalilla kasvatuksella tarkoitetaan muodollisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuvia organisoituja toimintoja. Siellä välitetään myös tietoja, taitoja ja asenteita, mutta paino on taidoilla. Opinnot eivät perustu mihinkään tutkintorakenteeseen, vaan niiden tarkoituksena on palvella tiettyjä opiskelijaryhmiä ja tavoitteita. Informaalista oppimista tapahtuu luokkahuoneiden ulkopuolella: kotona, harrastuksissa, kirjastoissa, työssä järjestöissä jne. Sille on tyypillistä korkea-asteinen itsekontrolli ja -suuntautuneisuus (Marsick & Watkins 1990, 3-7.), koska oppijat ovat tulleet sinne omasta halustaan. Oppiminen on yleensä tehokasta juuri tästä syystä, vaikka muodollisia tavoitteita ei olisikaan asetettu. (Kajanto & Tuomisto 1997, 23-24.)

2.1.2 Tavoitetila

Elinikäisen oppimisen tavoitetila, johon tulisi pyrkiä sisältää opetusministeriön suunnitelmassa seuraavia asioita. Tulisi päästä tilanteeseen, jossa varhaiskasvatusjärjestelmä olisi kattava ja se tasaisi oppimisen lähtökohtaeroja. Peruskoulutuksen aikana tulisi kehittää oppijoiden oppimaan oppimisen taitoja. Nuorten tulisi kyetä siirtymään saumattomasti koulutuksesta työelämään, sekä työelämään siirtyvällä ikäluokalla tulisi olla korkea koulutustaso. Aikuisten tulisi halutessaan pystyä kohottamaan peruskoulutustaan sekä ajantasaistaa ja kehittää oppimistaan. Työyhteisöjen tulisi myös suosia oppimista edistäviä työnteon malleja. Elinikäinen oppiminen tuo koulutuspolitiikkaan jonkin verran uusia painotuksia. Eräs näistä painotuksista on oppimistaitojen nostaminen. Se vaatii oppijoilta itsenäisyyttä, itseohjautuvuutta sekä taitoa yhteistoiminnalliseen työskentelyyn. Oppijan siirtyessä oman oppimisensa suunnittelijaksi myös tiedonhankintakeinojen sekä oman oppimisen arvioinnin hallinta nousee tärkeälle

sijalle. Oppijan tulisi myös kyetä antamaan oppilaitosten ulkopuolella opitulle arvoa. (Kajanto 1999, 192-195.)

2.1.3 Uusia haasteita opettamiselle

Myös opettajan rooli elinikäisen oppimisen tukijana on muuttunut. Opettajat voivat toimintansa avulla muuttaa tai synnyttää positiivisia tai negatiivisia asenteita oppimiseen. Opettajat voivat parhaimmillaan herättää uteliaisuutta, luoda itsenäisyyttä, rohkaista tieteelliseen ajatteluun ja luoda puitteita elinikäiselle oppimiselle. (Delors 1996, 141.) Näistä seikoista voi tulla haaste opettajalle, kun he ovat samalla menettäneet johtajan roolin opetustilanteessa. Vaikka etäopetus ja uudet teknologiat ovatkin tuoneet opettamiselle paljon uusia mahdollisuuksia ja ympäristöjä, on vielä paljon oppijoita, joilla ei ole uudenlaisia oppimaan oppimisen taitoja. Opettajalla onkin tärkeä rooli näiden oppijoiden ohjaamisessa itsenäisen oppimisen suuntaan. Opettajan rooliin voidaankin käsittää myös esimerkkinä olevista. Avoimuus, halukkuus testata oletuksia sekä virheiden sietäminen kuuluvat myös osaltaan opettajan ammattiin, samoin kuin empaattisuus ja inhimillisuus. (Delors 1996, 141-146.)

2.2 Elinikäisen oppimisen määritelmä

ELLI (eurooppalaisen elinikäisen oppimisen yhteisjärjestö) määrittelee elinikäisen oppimisen seuraavasti:

LIFELONG LEARNING IS.. the development of human potential through a continuously supportive process which stimulates and empowers individuals to acquire all the knowledge, values, skills and understanding they will require throughout their lifetimes and to apply them with confidence, creativity and enjoyment in all roles, circumstances, and environments. (Longworth & Davies 1996, 22.)

Määritelmä lähtee siitä oletuksesta, että jokaisessa yksilössä on oppimisen potentiaalia. Rajoitukset oppimiskyvyissämme eivät johdu useinkaan biologista tai fyysisistä puutteista, vaan puutteellisista omista odotuksistamme. Suhtautumisessa

oppimiseen tarvitsemme positiivisuutta, niin että jokainen yksilö taustastaan riippumatta voi kehittää omaa potentiaaliaan ja nauttia oppimisesta. Jatkuvuudella tarkoitetaan sitä, että mahdollisuus oppimiseen haluamallaan tavalla tulisi olla kaikilla, iästä tai sukupuolesta riippumatta. Prosessilla viitataan siihen, että oppiminen on henkilökohtaista toimintaa, jota tapahtuu joko ryhmän tuen kanssa tai ilman sitä. (Longworth & Davies 1996, 22-24.)

Stimulointi tarkoittaa oppimisen tekemistä miellyttäväksi ja palkitsevaksi kokemukseksi. Jokaisen oppijan tulisi tuntea itsensä tervetulleeksi oppimistilanteissa ja siitä pitäisi tehdä miellyttävä ja palkitseva kokemus. Valtautuminen (empowerment) siirtää vastuun oppimisesta yksilölle ja valtautuessaan oppija kykenee päätöksentekoon, ongelmanratkaisuun sekä oppii ajattelemaan toimintojensa kautta. Määritelmä korostaa myös yksilöä päätöksentekijänä ja oppimisprosessin hyötyjänä. Tietämys (knowledge) on aina tulkinta tiedosta, joka antaa suuremman merkityksen opitulle sijoittamalla sen oppimisen jatkumolle. Arvot on tärkeä osa henkilökohtaisesta kehittämisestä. Henkilökohtaiset arvot, vielä jos ne ovat positiivisia, antavat pohjaa kehitykselle ja oman potentiaalinsa huomaamiselle. Taidot mahdollistavat opitun siirtämisen käytäntöön, ne ovat yhtä siirrettäviä työpaikalle tai sosiaalisiin toimintoihin. Uusien taitojen oppimisen myötä oppija saa myös itseluottamusta ja sen kautta hän voi tuntea iloa oppimisesta. Ilman ymmärrystä oppiminen on epätäydellistä, sen avulla opittua voidaan soveltaa. Koko elinkaaren ajan tarkoittaa sitä, että oppijoilla on oikeus oppia niin pitkään kuin he haluavat, kehdosta hautaan. Luottamus, luovuus ja ilo tekevät oppimisesta vaivan arvoista, riippumatta oppijan taustasta. Oppiminen luo miellyttävän suhteen tietoon ja sen avulla syntyy luottamusta ja luovuutta. Elinikäistä oppimista tapahtuu kaikissa rooleissa, tilanteissa ja ympäristöissä. (Longworth & Davies 1996, 21-23.)

Yhteistä useille elinikäisen oppimisen määritelmille on kolme seikkaa. Ensinnäkin oppimisen katsotaan olevan ihmisille luontainen toiminto. Verrattuna aiempaan käsitykseen, jolloin koulutuksella ja oppimisella katsottiin olevan instrumentaalista arvoa. Toiseksi oppimisen saatavuutta haluttaisiin parantaa. Mahdollisuudet oppimiseen ei saisi riippua iästä, sukupuolesta tai asemasta työssä. Kolmanneksi määritelmässä korostetaan ei-formaalialia oppimista, joka voi tapahtua ihmisen jokapäiväisissä ympäristöissä yhtä hyvin kuin organisoidussa koulutuksessa. Opetukselle määritelmässä asetetaan myös uudenlaisia

vaatimuksia. Oppijoille pitäisi opettaa oppimaan oppimisen taitoja ja heitä pitäisi pystyä motivoimaan ja rohkaisemaan itsenäiseen työskentelyyn. (Hasan 1996, 35.)

2.3 Yhteiskunnan ja yksilön näkökulma

Elinikäisen oppimisen lähtökohtia voidaan tarkastella yhteiskunnan tai yksilön lähtökohdista. Yhteiskunnallista näkökulmaa edustaa demokraattisen järjestelmän toimivuus. Demokratian toimiminen ja yhteiskunnan kehittäminen vaativat sitä, että kasvatusta ulotetaan kaikkiin kansalaisiin. Jotta kansalaiset voisivat käyttää heille annettua valtaa yhteiskunnallisissa asioissa, tulee heillä olla tietoa yhteiskunnassa tapahtuvista asioista. Toinen oppimista vaativa asia yhteiskunnassa on tuotannon ylläpitäminen ja kehittäminen. Työelämän muuttuessa jatkuvasti on työntekijöiden pidettävä itsensä ajan tasalla kehityksessä, tämä vaatii työntekijöiltä jatkuvaa kehittymistä ja oppimista. Yksilöllinen näkökulma elinikäiseen oppimiseen korostaa ihmisten jatkuvaa prosessinomaista kehittymistä. (Tuomisto & Kajanto 1994, 52-53.)

Kontekstuaaliset ja yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ovat edesauttaneet uudenlaisen elinikäisen oppimisen luomista. Tietoyhteiskunnan kehittyminen, sekä kansallisesti että kansainvälisesti, luo uudenlaisia oppimisen tarpeita. Tietoa luodaan ja manipuloidaan jatkuvasti, ja teolliset yhteiskunnat ovat entistä enemmän riippuvaisia tästä. Tiedon nopean muuttumisen vuoksi sekä yksilöiden että yhteiskuntien on pysyttävä nopeissa muutoksissa mukana. Oppimisen avulla voidaan estää syrjäytymistä yhteiskunnasta. On todisteita siitä, että onnistuneella oppimisella lapsuudessa ja nuoruudessa on kumulatiivisia linkkejä motivaatioon ja oppimisen kapasiteetin jatkuvuuteen läpi elämän. Jatkuva muutos tuo yhteiskunnille myös mukautumisen paineita. Teknologian nopea kehittyminen tulee jatkumaan ja ihmisten on kyettävä jatkuvasti uudistamaan tietojaan ja taitojaan sekä olemaan joustavia ja selviämään muutoksista. (Hasan 1996, 36.)

Näkökulma elinikäiseen oppimiseen menee pidemmälle, kuin tarjoamalla aikuisille toisen tai kolmannen mahdollisuuden koulutukseen. Tarkoituksena ei ole pelkästään tarjota sitä, vaan sisällyttää oppiminen tai koulutus ihmisten jatkuvaan ja jokapäiväiseen elämään. Elinikäisen oppimisen keskiössä on kaikkien

tarvitsemat tiedot ja taidot, niiden tarjoaminen iästä riippumatta. Tarkoituksena on valmistella ja motivoida lapset pienestä saakka oppimiseen. Samoin kuin tarjota koulutusta haluaville aikuisille, taustasta riippumatta, siihen mahdollisuus.

Elinikäisen oppimisen tarkoituksena on mahdollistaa persoonallisuuden kehittäminen, vahvistaa demokraattisia arvoja, ylläpitää yhteisön elämää, säilyttää sosiaalista koheesiota ja mahdollistaa innovaatioita, tuottavuutta ja taloudellista kasvua. (Hasan 1996, 35.)

2.4 Elinikäisen oppimisen strategia

Painoarvoltaan tärkeimmäksi elinikäistä oppimista käsitteleväksi asiakirjaksi on Nyysölän ja Hämäläisen (2001) mukaan muodostunut Suomessa ”Oppimisen ilo. Kansallinen elinikäisen oppimisen strategia”. Se sai alkunsa, kun vuoden 1996 alussa valtioneuvosto asetti komitean laatimaan elinikäisen oppimisen strategiaa, jonka tulos julkaistiin 30.9.1997. Lähtökohtana siinä on, että yhteiskunnan pysyväksi olotilaksi on tullut muutos. Työelämän muutokset, työttömyys ja väestön keski-ikä kohoaminen tuovat mukanaan syrjäytymistä, ellei asioihin varauduta. Vastauksena tähän elinikäisen oppimisen komitea on asettanut lähtökohdakseen edistää ihmisten oppimista heidän kaikissa elämänympäristöissään. Avoimuudella ja uteliaalla asenteella uutta kohtaan päästään komitean mukaan myös tasapainoiseen elämään. (Oppimisen ilo 1997, 1.)

Elinikäisen oppimisen strategiassa tuodaan esille samankaltaisia asioita, kun Longworth & Davies (1996) omissa määritelmässään. Heidän mukaansa oppimisen tilanteet tulisi olla miellyttäviä ja palkitsevia sekä niissä pitäisi olla mukana luottamusta, luovuutta ja iloa. Myös heidän mielestään oli tärkeää, että oppijan suhde tietoon on positiivista, jotta elinikäistä oppimista voisi tapahtua. (Longworth & Davies 1996, 21-23.)

Mietinnössä kuitenkin kiinnitetään huomiota siihen, että elinikäinen oppiminen on monitasoinen käsite. Oppijan lisäksi siinä otetaan huomioon yhteisöt, joissa hän toimii sekä ihmisten toimintamahdollisuuksia määrittelevät yhteiskunnan reunaehdot. Tavoitteena ihmisen oppimisuran rakentumiselle on, että: ”ihmisillä on myönteinen asenne älyllistä, esteettistä, moraalista ja sosiaalista

kasvua kohtaan siten, että he kykenevät hankkimaan ne tiedot, taidot, kyvyt ja sen ymmärryksen, jota he tarvitsevat elämänsä aikana eri toimintaympäristöissään (Oppimisen ilo 1997, 1.)”. Yhteisöjen puolestaan tulisi suunnata toimintaansa niin, että niiden toiminta edistää oppimista ja että toimijat oppisivat uusia asioita osana yhteisössä toimimistaan. (Oppimisen ilo 1997, 1.)

Kuten jo kappaleessa 2.3. todettiin, yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset luovat tarvetta oppimisen tarpeen kasvulle. Tieto- ja viestintäteknikka kehitty nopeaa vauhtia, kilpailukyky kansainvälisillä markkinoilla vaatii herkästi muutoksiin sopeutuvaa osaamista, hierarkkisia rakenteita korvataan tiimeillä ja verkostoilla, kansainvälistyminen tuo haasteita erilaisuuden ymmärtämiselle sekä korkea työttömyys ja väestön keski-ian kohoaminen tuovat mukanaan elämänhallinnan ja arjesta selviämisen ongelmia. Uusien vaatimusten kanssa kamppailevan yksilön tärkeä piirre on tunnistaa muutoksien oleelliset piirteet ja nähdä niiden mahdollisuudet sekä tehdä niiden perusteella omaa elämäänsä koskevat ratkaisut. Jotta ihmiset selviävät näiden muutoksen keskellä edellyttää se yhteiskunnalta investointeja henkiseen ja sosiaaliseen pääomaan. Tämän lisäksi yhteiskunnan tulisi rohkaista uuden tiedon hankkimista, lähentää koulutusta ja työelämää sekä ehkäistä syrjäytymistä. (Oppimisen ilo 1997, 25.)

Komitean visiona on kehittää suomalaisten selviytymistä muutoshaasteiden keskellä sekä kansakunnan menestyminen. Tavoitteeseen päästäksemme olisi oppimisesta kyettävä tekemään iloinen asia. Oppijoiden tulisi nähdä oppiminen mahdollisuutena ja miellyttävänä asiana, osana jokapäiväistä elämää. Suomalais-ten vahvuutena nähdään omaa osaamista kehittävät ihmiset ja yhteisöt. Tämä vaatii ihmisiltä osaamisen iloa, halua ja taitoa koko elämänkaaren ajan. Julkisen vallan tehtävä on antaa oppijoille mahdollisuus tasa-arvoiseen oppimiseen sekä suunnata oppilaitoksia tukemaan oman alansa oppimista. (Oppimisen ilo 1997, 27.)

Aikuisten riittävä tieto- ja osaamisperusta nostetaan tärkeälle sijalle mietinnössä. Sen mukaan peruskoulu ei ole riittävä koulutusperusta, vaan toisen asteen koulutuksesta on tullut uusi tavoite. Vanhemmissa ikäryhmissä on tällä hetkellä huomattava määrä sellaisia ihmisiä, jotka ovat käyneet ainoastaan perustai kansakoulun. Vuonna 1995 ikäryhmässä 25-59 -vuotiaasta väestöstä heitä oli 31 % ja ikäryhmässä 40-59 heitä oli 41 % (lukuja tulkittaessa on otettava

huomioon, että niistä ei näy koulutusjärjestelmän ulkopuolella hankittu koulutus). Koulutustason eriarvoisuus asettaa ikääntyneet työntekijät nuoria työntekijöitä huonompaan asemaan ja vaikeuttaa heidän työssä pysymistään. Näille työntekijöille tulisi tarjota yksilöllisiä ja joustavia mahdollisuuksia koulutukseen. Ihmisiä erottelevaksi tai syrjiväksi voidaan nostaa myös tietoyhteiskunnan perustaidot. Niitä ovat tiedonhankinnan, tiedonhallinnan, viestinnän ja tietotekniikan perustaidot, luovuus ja kulttuuriset taidot sekä yhteistyötaidot ja oppimistaidot. Nämä tulisi sisällyttää koulutuksen osaksi niin, ettei niihin tarvitsisi kiinnittää erityisillä toimilla huomiota. (Oppimisen ilo 1997, 45-47.)

Jotta oppiminen muuttuisi elinikäisen oppimisen suuntaan, on opettajien ja kouluttajien taidot saatettava ajantasalle. Elinikäinen oppiminen asettaa haasteita organisaatioille ja niiden jäsenille pysyä kehityksessä mukana. Kuten edellä on mainittu, opettajien / kouluttajien tulisi pystyä sisällyttämään tietoyhteiskunnan perustaidot osaksi opetustaan sekä tukea heikon peruskoulutason omaavia aikuisia perussivistyksen nostamiseksi. Samalla heidän tulisi tukea paikallisyhteisön oppimistoimintaa ja rohkaista sen jäseniä kansanvaltaan. (Oppimisen ilo 1997, 61-62.)

Oppimisen ilo-raporttia kohtaan on kritiikkiä esittänyt mm. Pertti Rantanen (2000) kirjoittamassaan artikkelissa Uutta sivistystyötä syrjäytymistä vastaan. Hänen mukaansa raportista saa yksiulotteisen kuvan elinikäisestä oppimisesta. Hänen mukaansa mietinnössä on sellainen heikkous, että se suhtautuu positiivisesti niin työelämälähtöisen koulutukseen, demokraattisen yhteiskunnan puolustukseen kuin syrjäytymisen kansallisen kilpailukyvyyn ja yksityisen ihmisen hyvän elämän tavoitteluun. Huomiotta hänen mukaansa jää se seikka, että koulutus on vallan, ristiriitaisten arvojen ja valintojen kenttä. Hän kiinnittää myös artikkelissaan huomiota siihen, että elinikäinen oppiminen lähestyy ihmisiä eri suunnista. Uraputkessa olevalle ihmiselle siitä voi muodostua positiivinen kuva, sen sijaan esimerkiksi pitkäaikaistyöttömälle se voi pahimmillaan luoda kuvan, että ei kelpaa enää työelämän käyttöön. Rantanen esittää, kuten Tuomisto on esittänyt aiemmin, että mietinnössä kiinnitetään paljon huomiota Suomen kilpailukyvyyn säilyttämiseen ja työnantajien koulutusintressiin, eikä niinkään sivistykselliseen tasa-arvoon. (Rantanen 2000, 150-153.)

2.4.1 Oppimaan oppimisen taidot

Elinikäisen oppimisen toteutumisen perustana katsotaan olevan oppimaan oppimisen taitojen. Niiden avulla oppija voi oppia nopeasti tarvitsemiaan uusia tietoja ja taitoja sekä myös sopeutua uusiin tilanteisiin ja löytää niihin sopivia uusia ratkaisuja. *Mielikuvitus ja luovuus* ovat osa oppimaan oppimista, niiden avulla oppijat luovat uusia ideoita ja pystyvät leikkimään erilaisilla ajattelumalleilla. Sosiaalisesta vuorovaikutuksesta on tullut tärkeä osa oppimistilanteita, näin ollen suullinen *kommunikointi* ja kuuntelutaito ovat osa oppimista. Toisaalta oppijat tarvitsevat myös *taitoa hakea, analysoida ja yhdistää tietoa*. Tietoyhteiskunnan kehittyminen luo näitä vaatimuksia oppijoille. Tiedon hakemiseen liittyy myös olennaisena osana toisaalta sen arvioiminen ja kyseenalaistaminen sekä toisaalta oikeiden oppimistavoitteiden asettaminen. Nopeasti muuttuva ympäristö ja tiedon suuri määrä asettavat myös vaatimuksia systeemiajattelulle. Oppijoiden tulisi nähdä ympäristönsä systeeminä, jotka riippuvat toisistaan. *Systeemiajattelun* kehittymiseen on palautteella tärkeä osuus, sen avulla voidaan nähdä se, että vaikutukset eivät ole pelkästään yksipuolisia. (Ojala 2000, 117-120.)

Oppiminen nopeasti muuttuvassa ympäristössä vaatii myös *ongelma- ja ratkaisukeskeistä ajattelua*. Uusista tilanteista on tärkeää oppia löytämään helposti oleelliset asiat ja tehdä niiden pohjalta nopeatkin päätöksiä. Ongelman lähestyminen monesta näkökulmasta auttaa myös oppimista, samoin kuin opitun siirtäminen käytäntöön. Oppimistilanteiden yhteydessä olisi hyvä pohtia, kuinka uutta tietoa voisi soveltaa käytäntöön. Oppimisen tuloksellisuuden kannalta on myös tärkeää, että oppimiselle asetetaan tavoitteen tai tavoitteita. Sen avulla pystyy arvioimaan mitä on oppinut ja mitä haluaisi vielä asiasta oppia. Oman oppimistyylin tunnistaminen auttaa löytämään itselleen parhaan tavan oppia. Toisaalta se auttaa myös tunnistamaan itselleen sopimattomia tapoja oppia ja kehittämään niiden tilalle jonkin paremman keinon. Oppimaan oppimiseen kuuluu näiden lisäksi myös ryhmätyötaidot sekä vastuu omista tavoitteista. (Ojala 2000, 121-126.)

Jos oppimaan oppimisen taidoissa käännetään näkökulma toisinpäin, eli millaisia taitoja oppimistaitoisella ihmisellä on, päästään seuraavanlaisiin asioihin. Taitoja hahmottaa ja ratkaista eteen tulevia ongelmia, kykyä käyttää ja kehittää osaamistaan luonnollisen elämän tilanteissa, aktiviteettia ja halua asettaa

tavoitteita ja ohjata omaa toimintaansa sekä hänen tulisi omata yleistä halua muuttua ja kehittyä. Nämä oppimistaitoisen henkilön piirteet koskevat nuoria ja työikäisiä yhtä paljon kuin eläkeikäisiäkin. Eläkeikäisten määrä kasvaa tulevaisuudessa ja eläkkeelläoloaika pitenee, joten yhteiskunta ehtii muuttumaan tänä aikana. Varautuakseen tähän myös eläkeläisten olisi tärkeää pitää oppimistaitonsa ajan tasalla. (Kajanto 1999, 192-195.)

2.4.2 Esteitä elinikäiselle oppimiselle

OECD:n raportin mukaan oppimistilaisuuksiin osallistumisen puute johtuu negatiivisista oppimisympäristöistä, sopivien oppimismahdollisuuksien puutteesta tai yksilöiden kiinnostuksen tai motivaation puutteesta sekä näiden yhdistelmästä. Strukturaaliset tai kontekstuaaliset esteet käsittävät sosio-ekonomiset, työvoima, talous ja poliittiset olot vaikuttaa osallistumiseen. Ihmiset muokkaavat käsityksiään itselleen relevanteista asioista ja odotuksista elinolojen, yhteisöjen ja turvallisuuden kautta. Institutionaaliset esteet viittaavat koulutuksen järjestäjiin, mitä oppijoille tarjotaan. Oppimistilanteiden ajoitus ja saatavuus, laatu ja opettajat, kouluttajat ja tukihenkilöstö, instituutioiden sijainti, non-formaalin oppimisen ympäristö jne. Yksilöllisiin tai dispositionaalsiin esteisiin kuuluu yksilöiden arvot ja asenteet koulutusta ja oppimista kohtaan. Asenteisiin vaikuttaa laajempi kulttuurinen konteksti, miten ympärillä olevat suhtautuvat tietojen ja taitojen hankkimiseen sekä kuuluuko niiden hankkiminen kaikille vai joillekin ryhmille. (OECD 1996, 92-93.)

2.5 Unescon koulutuksen neljä peruspilaria

UNESCO on kiteyttänyt neljän peruspilarin kautta sitä, millaisia vaatimuksia koulutukselle voidaan antaa pohjaksi mentäessä uudelle vuosituhanalle.

2.5.1 Oppia tuntemaan

Ensimmäisen pilarin avulla pyritään saavuttamaan ymmärtämisen instrumentteja. Yksilön tulisi ymmärtää ympäristöään ainakin sen verran, että kykenee elämään säilyttäen omanarvontuntonsa, kehittämään ammatillisia taitojaan sekä kommunikoidaan muiden kanssa. Tiedon määrän kasvaessa ympäristöstä myös älyllinen uteliaisuus kasvaa, kriittisyys kohoaa ja yksilöt voivat tehdä itsenäisiä päätöksiä ympäristönsä suhteen. Tämän vuoksi alempien koulutustasojen tehtävä olisi yrittää saada koululaisten mielenkiintoa tieteitä kohtaan kasvamaan tai heräämään. Toisen asteen ja korkean asteen koulutuksen tehtäväksi jää luoda opiskelijoille tieteelliset instrumentit, käsitteet ja tiedonhakekeinot. Ihmisillä tulisi olla laaja tiedollinen tausta ja sen lisäksi syvempiä tietoja joistain asioista. Yhteen ainoaan tieteenalaan keskittynyt tutkija on vaarassa menettää tiedon siitä, mitä muut tekevät. Samalla kun yksilö laajentaa tietämystään, hän myös usein harjoittaa kommunikointia muiden kanssa. (Delors 1996, 86-88.)

Oppiakseen tuntemaan on myös opittava oppimaan. Unescon raportissa varoitetaan, että televisiosukupolvi on tottunut tekemään asioita lyhytjänteisesti ja ei pysty keskittymään pitkään mihinkään. Keskittymisen lisäksi ihmisten tulisi harjoittaa muistiaan ja ajatteluaan. Tulisi harkita tarkkaan, mitä opettelee ulkoa, sensijaan muistia tulisi harjoittaa lapsesta saakka. (Delors 1996, 86-88.)

2.5.2 Oppia tekemään

Toinen pilari koskee enemmän ammatillista koulutusta. Miten lapsille opetetaan opetetun siirtämistä käytäntöön ja toisaalta miten koulutusta voidaan suunnitella tietämättä tarkkaan millaisia tulevaisuuden työt ovat. Ennen, kun työt olivat enemmän rutiiniluontoisia ja pysyvämpiä kuin nykyään, voitiin kouluttaa

työntekijöitä juuri tiettyyn tehtävään. Töiden muututtua ja muuttuessa jatkuvasti tulee koulutuksen kyetä vastaamaan muutoksiin. Näiden syiden vuoksi voidaan sanoa, että ammatillisista taidoista voitaisiin siirtyä henkilökohtaiseen kompetenssiin. Työnantajat eivät hae enää pelkästään ammatillisia taitoja, vaan teknistä ja ammatillista koulutusta, sosiaalista käyttäytymistä, kykyä tiimityöhön, aloitekykyä ja halua riskinottoon. Näiden lisäksi työnantajat odottavat työntekijöiltään henkilökohtaista sitoutumista työhön ja kykyä ja halua saavuttaa tavoiteltu kompetenssi. (Delors 1996, 88-90.)

Palvelualojen nousu ja sen työpaikkojen muuttuminen asettaa myös uudenlaisia vaatimuksia koulutukselle. Vaikka palvelutyöhön usein kuuluu materiaalin ja teknologian käsittelyä, nousee ihmistenväliset suhteet tärkeimmiksi. Koulutuksessa tulisi ottaa huomioon nämä suhteet ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen. Vuorovaikutustaitojen lisäksi ihmisiä tulisi kyetä rohkaisemaan epävarmuudessa elämiseen. (Delors 1996, 90-91.)

2.5.3 Oppia elämään yhdessä

Kolmas pilari on UNESCO:n mukaan jopa koulutuksen tärkein palkki. Väkivalta ja konfliktit ovat lisääntyneet ja toisaalta media tuo niitä meitä jokaista lähemmäksi. Koulutuksen avulla voitaisiin yrittää vaikuttaa asioihin niin, että konflikteja voitaisiin ratkaista rauhanomaisin keinoin ja samalla lisätä kunnioitusta toisia ihmisiä ja heidän kulttuurejaan kohtaan. Olemme tottuneet kilpailevaan ilmapiiriin ja arvostamme yksilöllistä menestystä. Tällainen ajattelutapa lisää köyhien ja rikkaiden välistä kuilua ja jakaa maailmaa kahtia. (Delors 1996, 91-94.)

Lähdettäessä rakentamaan kunnioitusta muita ihmisiä ja kulttuureja kohtaan, tulee nuorten ensin löytää itsensä. Vasta itsen ymmärtämisen jälkeen ihmiset voivat asettua muiden ihmisten asemaan ja ymmärtää heitä. Empatian opettaminen nuoruudessa onkin raportin mukaan tärkeä keino välttää konflikteja myöhemmin. Opettajan rooli muiden ihmisten huomioinnissa voi olla hyvinkin tärkeä. Opettajat ovat usein roolimalleja oppilailleen ja saattavat näin omalla käytöksellään tahtomattaankin heikentää oppilaiden vastaanottavuutta uusille asioille tai ihmisille. (Delors 1996, 91-94.)

Hyvä keino unohtaa erilaisuus, tai ainakin hälventää sitä, on työskennellä yhdessä normaalista poikkeavissa palkitsevissa projekteissa. Erot kansallisuuksissa tai uskonnoissa muuttuvat usein yhteisyyden tunteeksi, kun projekti etenee kohti päämäärää. Oppijoille tulisi järjestää mahdollisuuksia projekteihin, joiden osaanottajien taustat ovat mahdollisimman erilaisia. (Delors 1996, 91-94.)

2.5.4 Oppia olemaan

Neljännän pilarin taustalla on ajatus, että koulutuksen pitäisi tukea yksilöiden kokonaisvaltaista kehitystä. Ihmisten tulisi kyetä itse tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja muodostamaan omat mielipiteensä. Koulutuksen rooli tässä kehityksessä on antaa ihmisille ajattelun, päätöksenteon, tunteiden ja mielikuvituksen vapaus, joiden avulla he voivat kehittää kykyjään ja säilyttää oman elämän kontrollin. UNESCO:n mukaan mielikuvitus ja luovuus ovat tärkeitä avaimia henkilökohtaiseen vapauteen ja toisaalta tuleva vuosisata tarvitsee paljon erilaisia lahjakkuuksia ja persoonallisuuksia. Näiden saavuttamiseksi olisi tärkeää, että lapsille ja nuorille tarjotaan jo aikaisessa vaiheessa mahdollisuuksia kokeiluun ja asioiden löytämiseen. (Delors 1996, 94-96.)

3 VAPAA SIVISTYSTYÖ

3.1 Syntyhistoriaa

Seppo Niemelä määrittelee kirjassaan Vapaa sivistystyö 2000-luvun kynnyksellä sivistyksen henkisten prosessien tulokseksi, joka heijastaa kunkin aikakauden kulttuuria. Sivistystyö taas tuottaa oppimisympäristöjä, jotka tukevat kulttuurin omaksumista ja luovaa kehittämistä. Sivistyminen on siis itsekasvun prosessi, jonka aikana ihmisestä kasvaa yksilöllinen persoona. Sivistystyön avulla lisätään ymmärrystä, eläytymiskykyä ja toimintakykyä. (Niemelä 1999, 18-24.)

Vapaan sivistystyön piiriin kuuluu kansalaisopistot, kansanopistot, opintokeskukset, liikunnan koulutuskeskukset ja kesäyliopistot. Vapaa sivistystyö syntyi Suomeen tilanteessa, jossa sääty-yhteiskunnasta siirryttiin kansalaisyhteiskuntaan. Tämä kehitys alkoi autonomian ajan alussa, jolloin syntyi yhdistystoimintaa ja erilaisia kansalaisliikkeitä. Kehitys päättyi 1900-luvun alussa, jolloin syntyi kansanedustuslaitos ja nykyisenkaltaiset puolueet. Suomessa kehittyi 1800-luvun alussa kaksi aatesuuntaa, fennomania ja svekomania. Fennomanian perustana oli kansa ja sen ominaisuuksien kehittäminen ja kansallisen ykseyden lujittaja oli kieli. Svekomaniassa tärkeää oli vapaus ja sen saavuttamisen avulla kehittyisi kansa ja kieli, joka nähtiin olevan yhteiskunnallisen osallistumisen väline. Fennomaanit halusivat edistää yleissivistävää koulutusta ja he halusivat toteuttaa sitä ylhäältä alaspäin, sivistyneistöltä rahvaalle. (Aaltonen 1991,10-12.)

Fennomaanien toimintaa edisti Kansanvalistusseuran perustaminen 1874, joka näkyi 1870-luvulla suomenkielisten lehtien perustamisena, suomenkielisten koulujen tukemisena sekä valtiopäiväpuolueena esiintymisenä. Puolueena esiintyminen ja seura oli ensimmäinen yhden puolueen organisoima valtakunnallinen organisaatio. Seuran johto oli alusta saakka näkyviä fennomaaneja, mutta silti Kansanvalistusseurasta ei muotoutunut puoluepoliittista järjestöä. Seura oli myös alusta saakka kaksikielinen ja sen jäsenistö koostui molemmista kieliryhmistä. Ensimmäisen ohjelman mukaan seuran tarkoituksena oli tuoda sivistys kaikkien ulottuville, kaikille kansanluokille ja elämäntiloille. Seuran päätarkoituksena nähtiin olevan kelvollisen, halpahintaisen ja kansantajuksen kirjallisuuden painattami-

nen ja levittäminen. Kirjallisuuden lisäksi seuran tarkoituksena oli järjestää maaseudulla kansalle erilaisia koulutustapahtumia. Seura sai hyvän vastaanoton, sillä oli toisena toimintavuotenaan 5200 jäsentä ja 350 asiamiestä maaseutukunnissa. (Aaltonen 1991, 13-16.)

Fennomaanit olivat aloittamassa myös kaupunkien sivistystyötä. Sen avulla haluttiin välttää tiedon epätasaisesta jakautumisesta syntyviä ongelmia. Kansansivistystyötä haluttiin toteuttaa sen vuoksi, että ruumiillisen ja henkisen työn tekijät saataisiin keskinäiseen tasa-arvoon. Tähän nähtiin keinona ”henkisen viljelyksen” ulottaminen työväenluokkaan. Työväen sivistämisen alkuunpanijoina olivat joukko suomalaismielisiä työmiehiä, jotka olivat itseopiskelun avulla hankineet itselleen paljon tietoa. He kirjoittivat sanomalehtiin, perustivat luku- ja raitiusseuroja, olivat puuhaamassa kirjastoja jne. Heidän toimintansa avulla sivistettiin työväestöä useasti yhdessä tehtailijoiden kanssa. 1880-luvun puolivälissä työväestön sivistystapahtumien organisoiminen siirtyi suurimmissa kaupungeissa ja tehdaspaikkakunnilla työväenyhdistyksille. Työväenyhdistysten kautta alettiin kehittämään opetusta kouluiän ohittaneille henkilöille. Tästä seurauksena perustettiin Tampereelle ensimmäinen työväenopisto. Opisto oli toiminta-ajatukseltaan ”kompromissi tieteellispainotteisesta, positivistishenkisestä Tukholman työväenopistosta, kristillisisänmaallisista kansanopistokursseista ja nousevan ja itsenäistymässä olevan työväenliikkeen yhteiskunnallista tietoutta korostavista näkemyksistä (Karjalainen 1970, 91)”. (Aaltonen 1991, 23-27.)

3.2 Laki vapaasta sivistystyöstä ja sen tehtävät

Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998 määrittelee kansalaisopistot omachtoisen oppimisen sekä kansalaisvalmiuksien kehittämisen mahdollisuuksia tarjoaviksi oppilaitoksiksi. Vapaan sivistystyön tarkoitus määritellään seuraavasti:

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Sivistyksellinen ja henkisen kasvun perusta luodaan jo ihmisen kehityksen varhaisessa vaiheessa, mutta niiden kehitykseen voidaan oppimisen keinoin vaikuttaa koko yksilön elämänkaaren ajan. Yhteiskunnan nopeat muutokset asettavat ihmisille koko ajan muuttuvia vaatimuksia. Yksilöt, varsinkin syrjäytymisvaarassa olevat, tarvitsevat usein omia kykyjä ja itseluottamusta edistäviä toimia aloittaessaan jotakin uutta. Tästä onkin kasvamassa vapaan sivistystyön uusi tehtävä, sitä kutsutaan valtautumiseksi tai ”empowerment”- prosessiksi, jonka Antikainen on kirjassaan *Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta* määritellyt seuraavasti:

tapahtuma, jossa henkilö oppii kriittisesti soveltamaan tietoa niin, että hänen käsityksensä itsestään ja ryhmästään sekä maailmasta avartuu (Antikainen 1993, 130: McLaren 1989, 186.)

Valtautumisen ohella vapaan sivistystyön tehtäväksi voidaan katsoa myös tietoyhteiskunnan perustaitojen hallinnan edistäminen. Sen perustana ovat oppimaan oppiminen, tiedon hankinta- ja hallintakyvyt, kommunikaatiotaidot, yhteistyötaidot ja kulttuuriset taidot. (Niemelä 1998, 220-221.)

Yhteisöllisyys on toinen vapaan sivistystyön tehtävä. Ihmiset toimivat entistä vähemmän toistensa kanssa ja järjestötyöhön osallistuvien määrä vähenee. Uudeksi yhteistyön muodoksi on nousemassa verkosto, jossa sen jäsenet toimivat ikäänkuin prosessinomaisesti. He ottavat toimintaan osaa niin kauan, kun siitä on heille hyötyä. Vapaa sivistystyö voisi toimia näiden verkostojen oppimiskeskusina ja yhteistyökumppanina. (Niemelä 1998, 221-224.)

Kolmas vapaan sivistystyön tehtävä on kansanvaltaisten arvojen vahvistaminen. Tämä lähtee ihmisten toinen toisensa ymmärtämisestä, sekä siitä kasvavasta solidaarisuudesta. Ihmisiä tulisi toisaalta kannustaa yksilöllisyyteen, mutta niin että erilaisuus koetaan rikkautena. Vapaa sivistystyö voisi antaa mahdollisuuksia ihmisten tarpeille arvioida omaa asemaansa muuttuvassa yhteiskunnassa sekä siihen vaikuttavia tekijöitä. Tätä uutta yhteiskunnallista kasvatusta tulisi kehittää niin, että se käyttää hyväkseen uusia tieto- ja viestintätekniiikan mahdollisuuksia. (Niemelä 1998, 224-226.)

Myös Hannu Lilja (1995) asettaa vapaan sivistystyön tärkeäksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi yhteiskunnallisen syrjäytymisen estämisen. Työttömien lisäksi hänen mukaansa tulisi kiinnittää huomiota myös työttömien perheenjäseniin ja niihin, jotka vielä ovat työelämässä, mutta ovat käytännössä luovuttaneet

esimerkiksi työviihtymättömyyden vuoksi. Näille henkilöille vapaa sivistystyö voisi tarjota elämänhallinnan taitoja, joiden avulla he pääsisivät takaisin kiinni työelämään. (Lilja 1995, 225-226.)

Sivistystyön toiminta on ollut aina yhteydessä sen ajan yhteiskunnan tilaan. Varsinkin tällä hetkellä, kun elämme keskellä muutoksen aikaa, nousee oppimisessa keskeiseksi asiaksi muutoksen ymmärtäminen ja päämäärien muodostaminen muuttuvissa tilanteissa. Muutos tekee suomalaisesta yhteiskunnasta toisaalta osan globaalia verkostoa ja toisaalta valtio pysyy keskeisenä kansallisena ja kansainvälisenä toimijana. Tietoisuus maapallon uhanalaisesta tilasta saa ihmiset ajattelemaan kestävästä kehityksestä ja ymmärtämään sen, että meidän täällä tekemät päätökset vaikuttaa myös muihin maihin ja päinvastoin. Yhteistyöverkostoiden muodostumista yli kansallisten rajojen edesauttaa digitalisoituminen ja automaatio. Maailmanlaajuiset kommunikaatiojärjestelmät on aiempaa helpompi luoda ja tiedosta tulee kulutushyödyke. Kansallisvaltion rooli heikkenee, mutta se on silti oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon kannalta tärkeä. Aiemmin toimintaa oli mahdollista suunnitella etukäteen ja hyvinvointivaltio tasasi ihmisten välisiä eroja. Tulevaisuudessa tarvittava taito näyttäisi olevan kyky sopeutua muutokseen ja suunnittelun rooli jää vähemmälle. (Niemelä 1999, 38-40.)

Tulevaisuuden yhteiskuntaa Niemelä kuvaa osaamisen ja osallisuuden yhteiskunnaksi. Yhteiskunnan strategiseksi voimavaraksi kehittyy henkiset voimavarat ja henkinen pääoma. Menestyksen avaimeksi kohoaa omien tavoitteiden ja osaamisen pohjalta nouseva kyky sopeutua muutokseen. Työryhmät, tiimit ja verkostot syrjäyttävät hierarkkiset ja keskitetyt rakenteet ja tämän vuoksi yhteiskunnan toimijat tarvitsevat myös sosiaalista pääomaa. Erikoisosaamisen ohella pätevyyden osaksi nousee oppimaan oppimisen taidot, ilmaisu- ja kommunikaatio-aidot, yhteistyötaidot ja kyky arvioida oma asemansa suhteessa ympäristön muutokseen. Osaamisen painopiste siirtyy koulusta työ- ja kansalaiselämään ja opettamisesta oppimiseen. Myös tasa-arvo kohtaa uusia haasteita. (Niemelä 1999, 40-41.)

3.3 Vapaa sivistystyö ja elinikäinen oppiminen

OECD:n sihteeristö on koonnut yhteen yhteisiä piirteitä, joita elinikäisen oppimisen eri lähestymistavoissa on. Nämä seikat ovat Niemelän mukaan myös samoja, joita vapaa sivistystyö on painottanut 1900-luvun ajan. Näissä lähestymistavoissa oppija nähdään itseohjautuvana, motivoituneena, omana persoonanaan. Oppimismahdollisuuksia niiden mukaan tulisi tarjota kaikille halukkaille ja oppimisen metodien monimuotoisuus tulisi hyväksyä. Oppiminen nähdään itseisarvona välineellisen arvon sijaan ja tietoinen, suunniteltu ja systemaattinen nonformaali oppiminen on tärkeää. Kouluttajat tarvitsevat uutta ammattitaitoa työhönsä jo senkin vuoksi, että arkielämän oppiminen ja työssä oppiminen tulevat mukaan oppimisprosessiin. Kouluttajan tulee kyetä nähdä, mihin asioihin tarvitaan koulutustilanteita ja mitkä asiat opitaan työn tai arkielämän kautta. (Niemelä 1999, 42-43.)

Niemelän mukaan koulutus tuhlaa, jos yksilön oma koulutus ja hänen toimintaympäristönsä oppimisen tarve eivät tue toisiaan. Yhteisöjen tulisikin tulla tietoiseksi uusista oppimisen tarpeistaan ja tukea yksilöiden mahdollisuuksia oppia näitä asioita muun muassa kehitysohjelmia suunnitteleamalla. Yksilön ja yhteisön koulutustarpeen yhdistymistä auttaa tieto- ja viestintäteknikka, jonka avulla tietoa voidaan hankkia helposti. Elinikäinen oppiminen muuttaa niin vapaan sivistystyön kuin muunkin aikuiskoulutuksen toimintaa. Niemelä kuvaa uutta tilannetta kolmion avulla, jonka kärjet kuvaavat yksilöä, oppilaitosta ja organisaatiota. Yksilön halu oppia on elintärkeää, jotta oppimista syntyy. Oppimisen edellytyksiä luodaan jo varhaiskasvatuksessa, mutta sitä voi vahvistaa ja parantaa myöhemminkin. Tietoyhteiskunnan perustaidot, yleissivistys, avoimuus, aloitteellisuus ja innostus ovat avaimia yksilön oppimiseen. Nyky-yhteiskunnassa oppiminen on yksilölle henkistä pääomaa, jonka avulla hän parantaa työskentelymahdollisuuksiaan. (Niemelä 1999, 45-46.)

Organisaatio taas on oppiva, jos se kykenee muuttamaan tavoitteensa kehitysohjelmiksi ja kykenee toteuttamaan ne. Sen jäsenillä tulisi olla halu oppia ja toisaalta yhteisöllä tulisi olla osaamisen kehittämistä koskeva strategia. Yhteisön tulisi myös olla kosketuksissa sille tärkeään tietoon ja kannustaa oppimisen edistämistä. Elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaan oppilaitoksen ja organi-

saation suhteessa korostuu muutama seikka. Oppilaitos voi toimia organisaation konsulttina, joka auttaa yhteisöjä kehittämään toimintaansa ja auttaa tunnistamaan oppimisen tarpeitaan. Oppilaitokset voivat tuottaa organisaation kehittämissohjelmia sekä antaa siihen liittyvää opintoneuvontaa. Lisäksi oppilaitokset voivat toimia koulutuksen järjestäjinä ja opitun tunnustajina. Vapaata sivistystyötä voidaan käyttää kuntien tai valtion valistuskampanjoiden toteuttajina. Samalla se on hyvä väylä myös tietoyhteiskunnan taitojen päivittäjänä. (Niemelä 1999, 45-47.)

Persoonallisuuden kehittäminen

Persoonallisuudella tarkoitetaan sisäisen jatkuvuuden omaavia yksilöllisiä luonteenomaisuuksia tai toimintatapoja. Persoonana on yksilön julkinen minä, ne piirteet, jotka erottavat hänet muista. Yksilön tietäminen voidaan jakaa sivistystietämiseen ja hallintatietämiseen. Sivistystietämisen tarkoituksena on kehittää ihmistä ja hallintatietämisen avulla pyritään ympäristön hallintaan. Näiden tietämisen osatekijöiden tulisi olla tasapainossa keskenään, jotta yksilö voisi toimia tasapainossa itsensä ja ympäristön kanssa. Persoonallisuus nähdään siis yksilöllisenä ominaisuutena ja arvona. Kari E. Nurmen mukaan persoonallisuuden osia ovat motivaatio, temperamentti, realiteettitaju, lahjakkuus, motoriset havaintovalmiudet sekä metakognitiiviset valmiudet. Persoonallisuuden kehittämistä on yksilöllisen ominaislaadun vahvistaminen. Tämän avulla syntyy paljon erilaisia ihmisiä, joiden olemassaolo voidaan nähdä rikkautena yhteiskunnalle. Sivistyksen tehtävänä voisi olla auttaa yksilöitä tunnistamaan ja erottamaan itsestään yhteisöllisiä sekä yksilöllisiä piirteitään. (Niemelä 1999, 48-50.)

Sivistystä on usein tarvittu yhteiskunnallisten seikkojen tueksi, mutta sen ytimessä on kuitenkin aina ollut itseään kehittävä yksilö. Viime vuosikymmeninä sivistyksen keskeiseksi seikaksi on noussut yksilön persoonan kehitys. Yksilö voi asettaa itselleen päämääriä ja hänellä on enemmän valinnanvapautta. Henkinen ja persoonallinen kasvu on tullut osaksi taloudellista kasvua ja kilpailukykyä. Vapaan sivistystyön tehtävä tänä päivänä on kehittää oppijoiden yksilöllisyyttä ja tukea myös sellaista oppimista, joka ei liity suoraan työ- tai yhteiskuntaelämään. Yksilöllisyyden lisäksi vapaan sivistystyön tarkoituksena on parantaa opiskelijoidensa kykyä toimia yhteisöissä. Vapaa sivistystyö on formaaliin koulutukseen

verrattuna paremmassa asemassa yhteisöissä toimimisen opettajana sen vuoksi, että formaalin koulutuksen päätarkoitus on tutkintojen suorittaminen. Aikaa ei välttämättä jää muiden taitojen oppimiselle niin paljon kuin haluaisi. Nonformaalin sivistystyön tärkeä osa taas on yhteisöllinen dialogi, joka saattaa tapahtua varsinaisten opetustilanteiden ulkopuolellakin. Sosiaalista pääomaa syntyy aina kun ihmiset toimivat yhdessä ja oppivat kykyä toimia yhdessä. Tällä voidaan katsoa olevan heijastusvaikutuksia niin yksilöiden elämänlaatuun kuin yhteiskunnan toimintaan. (Niemelä 1999, 48-57.)

Käytännössä oppijaa tai yksilöä tarkasteltaessa persoonallisuuden kehittyminen esimerkiksi kansalaisopistotyössä tarkoittaa sitä, että oppijat voivat itse, omista lähtökohdistaan ja omaan ajankäyttöön sopivasti valita juuri itselleen sopivan oppimistapahtuman. Koulutusorganisaation tehtävä on järjestää sellaista tarjontaa ja sellaisilla toteutusmuodoilla, että ne antavat oppijoille mahdollisuuden omien voimavarojen löytämiseen ja kehittämiseen. Jokaisen oppijan omaksi ratkaisuksi jää se, että hakeeko hän henkistä vai fyysistä antia, kädentaitoja, ammatillisia kursseja vai hänen omaa maailmankuvaa avartavia kursseja. (Kaikkonen 2000, 2.)

3.4 Kansalaisopisto

3.4.1 Historiaa

"Kansalaisopisto on oppilaitos, joka antaa kaikille kansalaisille tarkoitettua, vapaatavoitteista yleissivistävää aikuiskoulutusta. Kansalaisopisto voi tarvittaessa antaa myös tutkintoon valmentavaa joko yleissivistävää tai ammatillista koulutusta sekä harjoittaa koulutukseen liittyvää tutkimus-, neuvonta-, ohjaus- ja palvelutoimintaa. Kansalaisopiston tehtävä on järjestää sijaintipaikkakuntansa asukkaille sellaisia koulutus- ja sivistyspalveluja, jotka auttavat ihmisiä kehittämään itseään, tuottavat jatko-opintovalmiuksia, sivistyksellistä tasa-arvoa ja kansalaisvalmiuksia. (Määttä 1993, 5.)"

Kansalaisopisto nimitystä käytetään työväenopistoista, kansalaisopistoista sekä vapaaopistoista. Ne toimivat saman lainsäädännön alaisuudessa, sekä niillä

on myös samankaltainen ohjelmisto ja toimintatavat. Eri nimet ovat tulleet käyttöön eri historiallisista yhteyksistä. Työväenopistot antoivat opetusta lähinnä työväestölle, kansalaissodan jälkeen perustetut yksityiset kansalaisopistot ottivat nimekseen kansalaisopisto ja niihin aikoihin perustetut settlementtiopistot ottivat nimekseen vapaaopiston. Nykyisin kansalaisopistoissa on opiskelijoita kaikista yhteiskuntaryhmistä ja ne kaikki mielletään yhdeksi oppilaitokseksi. (Määttä 1993, 5.) Käytän tässä tutkimuksessa tästä eteenpäin nimitystä kansalaisopisto yleisnimityksenä työväenopistosta, kansalaisopistosta sekä vapaaopistosta.

Kansalaisopistojen toiminnan tavoitteena on kehittää oppijoiden kykyjä ja taipumuksia niillä alueilla, jotka heitä kiinnostavat. Tavoitteena on myös järjestää valmentavaa koulutusta ja täydennyskoulutusta jatko-opintoihin tai uusiin työtehtäviin pyrkiville. Opiston tavoitteena ei kuitenkaan ole pätevyysien tuottaminen, vaan sellaisten opiskeluprosessien tuottaminen, jotka tuottavat pitkän tähtäimen positiivisia vaikutuksia sekä yksilöiden, että yhteiskunnan toimintaan. Opistoja on nykyisin kattava verkko koko maassa, joten sen palvelut ovat lähellä oppijoita. Pääsyvaatimuksia opisto-opetukseen ei myöskään ole, vaan sinne pääsee opiskelemaan iästä, koulutuksesta, sukupuolesta, varallisuudesta tai maailmankatsomuksesta riippumatta. (Määttä 1993, 5-6.)

Suomen ensimmäisen työväenopiston avajaiset pidettiin Tampereella 16.1.1899. Esikuvana ja alkusysäyksen antajana toimi Tukholman työväenopisto, joka oli perustettu vuonna 1880. Opiston ohjesäännön mukaan sen tarkoituksena oli: ”luentosarjoilla, esitelmillä ja keskusteluilla herättää ja vireillä pitää tiedon ja valistuksen halua sekä isänmaallista ja kansallista mieltä kunnan jäsenissä yleensä ja erityisesti sen lukuisassa työväestössä, sekä sen ohessa huolehtia ammattitaidon kehittamisestä eri toiminta-aloilla antamalla opetusta koneiden ja työkalujen rakenteessa ja hoidossa, ammattipiirustuksessa ym. (Huuhka 1990, 54.)” Ensimmäisien vuosien rahoitus tuli anniskeluyhtiön voittovaroista sekä sisäänkirjoittautumismaksuista. Rahoitus vakiintui, kun se liitettiin vuonna 1908 kaupungin talousarvioon. Opistossa opiskeltavia oppiaineita olivat vuoden 1898 ohjesäännön mukaan oli Suomen historia, taloustiede, yleinen ja sivistyshistoria, kirkonhistoria, maa- ja kansatiede, luonnontieteet, terveysoppi, mittausoppi, piirustus sekä laulu. (Huuhka 1990, 36-64.)

Suurlakon jälkeen kansanedustusjärjestelmän uudistaminen yleisen äänioikeuden pohjalle sekä kansalaisvapauksia turvaava lainsäädäntö loivat hyvän tilanteen opistojen laajenemisen kannalta. Kansalaisille tuli laajentuneiden oikeuksien ja vapauksien myötä tarvetta perehtyä yhteiskunnallisiin asioihin. Yleisen äänioikeuden myötä katsottiin, että on velvollisuus sivistää kaikkia kansanryhmiä, mutta erityisesti työväestöä. Tämä sen vuoksi, että työväestö oli noussut tärkeäksi tekijäksi yhteiskunnassa. Tässä tilanteessa nähtiin tarpeelliseksi perustaa uusia työväenopistoja, taustalla oli myös tarve vakiinnuttaa työväenopistotoiminta niin, että se kohottaa kansalaissivistystä. Opistot perustettiin Vaasaan, Ouluun, Turkuun, Viipuriin, Pietarsaareen, Kotkaan ja Helsinkiin. (Huuhka 1990, 68-70.)

Itsenäistymisen jälkeisenä aikana kansalaisopistotoiminnan edellytykset paranivat, koska sivistystason katsottiin olevan yhteydessä itsenäisyyden säilymiselle ja kansanvaltaisen yhteiskunnan kehittymiselle. Sivistystyön avulla pyrittiin myös yhtenäistämään kansaa kansalaissodan jäljiltä. Valtio alkoi myös tukea opistotoimintaa vuodesta 1917 alkaen, vaikkakin avustuksen olivat pieniä määrältään. (Huuhka 1990, 174-176.) Aiemmin opistojen perustamisaloitteet tulivat paikalliselta tasolta. Vuonna 1919 perustettiin tätä varten työväenopistojen liitto. Sen tarkoitus oli edistää työväenopistoaatetta, lisätä vuorovaikutusta opistojen välillä sekä valvoa opistojen etua. Liiton tarkoituksena oli myös herättää harrastusta ”omakohtaiseen opiskeluun” ja julkaista kirjallisuutta ja aikakausilehtiä. Jäseniksi liittoon pääsivät kaikki valtionapua saavat opistot. (Huuhka 1990, 138-145.)

1919-1926 välisenä aikana perustettiin 35 uutta opistoa. Niistä 10 joutui lopettamaan toimintansa tänä aikana. Syynä tähän oli se, että autonomian aikana perustettiin opistot suurempiin kaupunkeihin. Tämän jälkeen jäljelle jäivät keskisuuret ja pienet kaupungit, joissa innostus opiskeluun laimentui usein alkuinnostuksen jälkeen. Opistotoiminta laajeni erityisesti maaseudun taajamiin sekä teollisuuskeskuksiin, joissa oli vuonna 1924 yhtä paljon opistoja kuin kaupungeissa. Alueellisesti opistojen perustaminen painottui itä-Suomeen. Uusista opistoista oli suurin osa yksityisiä, koska kunnat eivät halunneet rahoittaa opetuksen ylläpitämistä pelkästään taajamissa. Vuonna 1926 vahvistettiin työväenopistojen valtionapulaki, jonka mukaan kaksi vuotta toiminut opisto, joka täyttää asetetut ehdot, saa valtionapua 50 % todellisista menoistaan. Vuosina 1927-1938 opistoja syntyi kuitenkin vain 12. (Huuhka 1990, 197-210.)

Sodan jälkeen alkaneeseen jälleenrakennustyöhön kuului osana myös koulutoimen ja vapaan sivistystyön kehittäminen. Rivien kokoaminen saatiin tehtyä nopeasti ja työväenopistojen opiskelijamäärä saatiin nopeasti kaksinkertaistumaan. Muuttunut tilanne vaati myös vapaalta sivistystyöltä sopeutumista ja ajateltavan muutoksia. Opisto-opetuksen tavoitteeksi nousi halu säilyttää valtiollinen vapaus ja kansallinen omalaatuisuus. Näiden lisäksi haluttiin suomalaisille antaa käsitys velvollisuuksista, jotka senhetkinen tilanne kansalaisille asettaa. Työväenliikkeen laajentuminen asetti vaatimuksia myös yhteiskunnallista ja järjestökoulu- tusta. Vapaata kansansivistystyötä pidettiin tärkeänä osana jälleenrakennustyötä ja sen vuoksi myös sen avustaminen koettiin tärkeäksi. Liittotoimikunnan kokouksessa 1946 haluttiin tuoda esiin toimintaperiaatteet koskien työväenopistoja demokraattisen ajatustavan syventäjänä sekä työväenopistojen ja työväenjärjestöjen keskinäiset suhteet. Kokouksessa muotoiltiin ponsi, jonka järjestelyvaliokunta myöhemmin vahvisti. Siinä todettiin demokraattisen ajatustavan syventämisen olevan opistojen tärkeimpiin kuuluva tehtävä. Kokouksessa todettiin myös työväenopistojen jatkavan linjaansa työväen sivistyslaitoksena. Demokraattisen ajattelutavan lisäksi opistoissa tulisi korostaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja avartaa opiskelijoiden näkemystä vapaudesta ja pysyvästä rauhasta. Työväenhenkisyiden lisäksi määriteltiin, että opistojen tulisi pyrkiä tieteenomaiseen totuudellisuuteen. (Huuhka 1990, 335-343.)

Kansalais- ja työväenopistojen laajemman leviämisen mahdollisti laki kansalais- ja työväenopistojen valtionavusta, joka annettiin 1962. Siinä määriteltiin kansalais- ja työväenopistot aikuiskasvatusta edistäviksi oppilaitoksiksi. Opiskelijoille tuli opettaa sen mukaan sellaisia tietoja ja taitoja, joita he tarvitsevat kansalaiselämässä, antavat pohjaa jatko-opiskelulle sekä edistävät itseopiskelua ja henkistä itsensä kehittämistä. (Huuhka 1990, 377.) Laissa nostettiin kansalais- ja työväenopistojen valtionapua huomattavasti sekä laskettiin valtionavun piiriin myös luennoitsijoiden ja opettajien matkakustannukset ja päivärahat. Tämä vahvisti maaseutuopistojen toimintaedellytyksiä. Valtionavun ehtona ei korostettu yhteiskunnallisia tai taloudellisia aineita, eikä aineryhmiä muutoinkaan mainittu. Opiskelijoiden ikä määriteltiin 16 vuotta täyttäneiksi tai oppivelvollisuutensa suorittaneiksi. Näiden uudistusten jälkeen opistotoiminta levisi kattamaan noin 95 %

väestöstä. Opistot levisivät myös maaseudulle, joissa opistojen toimintaa voitiin kehittää paikallisia sivistystarpeita vastaaviksi. (Huuhka 1990, 376-385.)

Vuonna 1970 opistoverkko oli levinnyt niin laajalle, että opistojen määrällinen kasvu oli huipussaan. Opistoissa panostettiin opiskelijamäärien kasvuun, joka toteutuikin seuraavina vuosina. Kasvu toi myös paljon uusia työntekijöitä alalle, mikä toi uusia haasteita opistotyölle. Samaan aikaan opistoissa käytiin keskustelua siitä, mikä on opistotoiminnan paikka sivistyspalvelujen kokonaisuudessa, kuuluiko se koululaitokseen vai vapaaseen sivistystyöhön. 1970-luvuilla oltiin kiinnostuneita opetuksen laadullisesta kehittämisestä. Opistot halusivat pyrkiä muiden oppilaitosten tasoihin oppimistuloksiin. Tämän seurauksena alettiin opistoille Kansalais- ja työväenopistojen liiton toimesta kehittää oppimateriaalia. (Toiviainen 1994, 39-46.)

Taulukko I. Kansalais- ja työväenopistojen lukumäärän kehitys 1920-69. (Karjalainen & Toiviainen 1984, 152.)

Työkausi	Suomenkielisiä	Ruotsinkielisiä	Kunnallisia	Yksityisiä	Opistoja yht.
1920-21	21	3	-	-	24
1930-31	34	4	25	13	38
1938-39	47	6	25	28	53
1945-46	56	8	26	38	64
1950-51	84	14	52	46	98
1955-56	90	15	55	50	105
1960-61	99	15	63	51	114
1965-66	136	21	103	54	157
1968-69	188	26	162	52	214

3.4.2 Vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen arvot

Kansalaisopistot toimivat kahdenlaisten arvojen vaikutuspiirissä. Laajempaan käsitteenä vapaalle sivistystyölle on annettu omat arvot, samoin kansalaisopistoille. Laki vapaasta sivistystyöstä antaa sen toiminnalle kolme keskeistä arvoa. Vaatimus *tasa-arvoon* saa tänä päivänä uudenlaisen merkityksen. Työelämän kehitys muodostaa epätasa-arvoa hyvin koulutettujen, globaaleissa kilpailussa menestyvien työntekijöiden ja niillä palvelualoilla työskentelevien välillä, joita ei voida automatisoida. Toisaalta osa syrjäytymisestä on kulttuurista tai sosiaalista. Tästä esimerkkinä tippuminen pois uuden tieto- ja viestintäteknikan kehittymisestä, jolloin jää myös kansainvälistymisen ulkopuolelle. Vapaa sivistystyö voi olla paikka, jossa syrjäytymistä voidaan yrittää ennaltaehkäistä tai syrjäytyneitä yrittää saada takaisin yhteiskunnan toimijoiksi. Yleissivistyksen parantaminen tai sen päivittäminen, muutoksen sopeutuminen, mahdollisuuksien kartoittaminen ovat esimerkkejä näistä mahdollisuuksista. (Niemelä 1999, 62-64.)

Moniarvoisuudella viitataan siihen, että jokaisella on oikeus tuoda esille oma mielipiteensä asioista. Tämä auttaa yhteiskunnan ongelmien paikantamisessa ja niihin puuttumisessa. Sananvapaus on yksi moniarvoisuuden komponentti, toinen haaste sille on monikulttuurisuus. Vapaan sivistystyön oppilaitosten tulisi julkistaa arvonsa ja käydä keskustelua siitä, miten näitä arvoja ylläpidetään. Sivistystyön eduksi voidaan katsoa, että sillä on mahdollisimman laaja arvoperusta. (Niemelä 1999, 64-65.)

Kansanvaltaisuus on vapaan sivistystyön kolmas arvo. Luottamushenkilökasvatus ja kansalaiskasvatus ovat kansanvallan vahvistamisen ydinasioita. Jotta yksilöt kykenisivät ilmaisemaan itseään tulisi heillä olla kyky ilmaista itseään sekä ajatuksiaan niin puhumalla, kirjoittamalla, viestimiä käyttämällä kuin tietotekniikan avulla. Kansanvaltaisten päätösten synnyttämien edellyttää kansalaisilta myös kykyä ymmärtää toisia ihmisiä, sovitella eriäviä mielipiteitä sekä ottaa vastuuta. Vapaa sivistystyö voi tuottaa tietoa ja julkaista sitä, herättää keskustelua, järjestää yhteiskuntaa käsitteleviä oppimistilanteita jne. (Niemelä 1999, 66-69.)

Kansalaisopistojen arvoiksi kautta aikojen Sihvonon esittää kirjassaan Sivistystä kaikille vai valituille *kokonaispersoonallisuuden kehittämisen, tieteenomaisuuden, opinnollisuuden, puolueettomuuden sekä vapauden*. Persoonalli-

suuden kehitystä käsiteltiin luvussa 3.3., joten se jää tässä käsittelemättä. Tieteenomaisuutta vapaassa sivistystyössä voidaan perustella tieteellisen realismin periaatteilla. Sen mukaan kaikki todellisuutta koskevat väittämät eivät ole yhtä totsia, vaan todellisuuden rakennetta voidaan tutkia. Tieteellisen realismin mukaan totuus on olemassa ja sitä kohti voidaan edetä, vaikkei sitä koskaan saavutetakaan. (Sihvonen 1997, 63.) Opistotoiminnan tieteenomaisuuden vaatimukseen liittyy myös arvovapauden vaatimus. Opistojen oppimisenäkemykseen liittyy myös opinollisuus, aikuisopiskelijan itsemääräämisoikeus, omaehtoisuus sekä opiskelija-keskeisyys. Tämän kehittämiseksi otettiin opiston työmuodoksi opintopiiri. Sen taustalla oli ajatus, että opisto-opetus ei ole koulumaista, vaan siinä opettaja ja opiskelija ovat molemmat oppimistilanteessa antajia ja saajia. Opiskelijalla nähdään olevan luontainen halu oppimiseen ja opettajan rooliksi jää hyvien edellytysten luominen oppimiselle. Opisto-opiskelussa on siis tärkeää myös opiskelijoiden itseohjautuvuus ja sen tukeminen. (Sihvonen 1997, 50-73.)

Opistoliikkeen tärkeä arvo oli alusta saakka puolueettomuus. Opiskelijoita ei yritetty saada minkään ideologian tai poliittisen liikkeen taakse, vaan eri mielipidesuuntauksille on varattava tasaveroinen mahdollisuus tuoda esiin omia näkemyksiään. Tähän liittyy myös opistojen henkinen ilmapiiri, sillä tarkoitettiin eri opistojen oikeutta tehdä työtään omassa henkisessä ilmapiirissään. Rajaksi puolueettomuudelle asetettiin ihmisyyden puolustaminen. Opistojen tulisi kyetä avartamaan ihmisten yhteisyyden tuntoa ja yhteisymmärrystä ja jos ihmisyyttä loukataan ei sitä saa katsoa sivusta. Puolueettomuuden vaatimus on johtanut siihen, että opistot ovat vältelleet ottamasta kantaa päivänpolttaviin kysymyksiin, eikä kantaa ole otettu silloinkaan kuin siihen olisi ollut aihetta. Alanen on suhtautunut myös kriittisesti henkisen ilmapiirin käsitteeseen. Hänen mukaansa opistot ovat nykyisin kaikkien kansanluokkien oppimisaikkoja ja siksi lähtökohdaksi ei voida ottaa jonkun tietyn väestöryhmän elinoloja. (Sihvonen 1997, 73-76.)

3.4.3 Opistotoiminnan tehtäväkäsityksen kehittyminen

Tehtäväkäsityksellä tarkoitetaan niitä yleisiä arvofilosofisia käsityksiä ja kehysnormeja, jotka säätelevät käytännön toimintaa. Se kertoo tiivistetysti, mitä varten opistotoimintaa harjoitetaan.” (Alanen 1986, 52.)

1900-luvun alun tehtävänä oli valistus, vapaa ja vapaaehtoinen kansanvalistustyö. Tämä kattoi kaikki kansaan kohdistuvan opetus- ja sivistystyön, mutta termillä kansa tarkoitettiin tässä vaiheessa vielä työväestöä ja muita alempia yhteiskuntaluokkia. Opiskelijoista tähän aikaan suuri enemmistö oli ruumiillisen työn tekijöitä ja opiston tarkoituksena oli jakaa heille tietoa hyvistä käytöstavoista sekä yleisivistyksestä ylhäältä käsin. Sivistystyö nähtiin sivistyneistön kutsumustehtäväksi ja sen tarkoituksena nähtiin olevan modernin yhteiskunnan ja elinkeinotoiminnassa tarvittavien tietojen ja taitojen opettaminen. Opiskelijat kyllästyivät kuitenkin pian ylhäältä päin tulevaan isänmaalliseen kansanvalistamiseen ja syntyikin vaatimus siirtymisestä vapaaseen kansansivistystyöhön, joka perustui tieteenomaisuuteen. Koulun kaltaisesta opettamisesta haluttiin siirtyä opintopiireihin, jolloin opiskelijoiden omatoimisuus ja keskinäinen vuorovaikutus pääsivät esille. Tänä aikana korostettiin yhteiskunnallisten ja taloudellisten aineiden tärkeyttä ja sitä, että opistojen tulisi olla kaikille avoimia. (Sihvonen 1997, 85-86.)

1920-luvun opistojen tehtävänä oli sivistys. Opiskelijoiden sivistystä oli vuoden 1927 työväenopistoasetuksen mukaan nostettava tarjoamalla kansalaiselämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja, sekä myös itseopiskelua ja henkistä itsensä kehittämistä edistäviä asioita. Erona valistuksen tiedolliseen ja älylliseen kehittymiseen nyt kiinnitettiin huomiota kokonaispersoonallisuuden kasvuun. Tämä teki hyväksyttäväksi myös taide- ja käytännönaineiden opetuksen. 1920-luvulla alettiin myös tulkita termiä kansa uudella tavalla. Sillä ei enää tarkoitettu alempia yhteiskuntaluokkia, vaan sivistystä haluttiin tarjota kaikille yhteiskuntaluokasta riippumatta. Tämä muutti myös opistojen opiskelijakunnan rakennetta. Ruumiillisen työn tekijöiden osuus opiskelijoissa väheni ja liikealalla ja johtotehtävissä olevien osuus nousi. Tässä vaiheessa naisia opiskelijoista oli jo noin 65 %. Opiskelijarakenteen muutos näkyi myös siinä, että 1960-luvulla termi vapaa kansansivistystyö korvattiin termillä vapaa sivistystyö. (Sihvonen 1997, 86-88.)

1960-luvulla tehtäväksi tuli kasvatus. Keskustelun avauksen tästä teki Harva, jonka mielestä kansansivistystyön perusidea oli kasvatuksen aate. Kasvatus taas oli hänen mielestään kasvamaan saattamista, opistojen tulisi näin ollen tarjota kasvuympäristö opiskelijoilleen. Harva käsitti kasvatuksen vain yleissivistäväksi kasvatukseksi, ammattiin johtavaa kasvatusta hän ei laskenut aikuiskasvatuksen piiriin. (Sihvonen 1997, 88-92.)

1970-luvulla tehtäväkäsitykseksi nousi koulutus. Kansalaisopistojen tuli aikuiskoulutuskomitean suositusten mukaan ulottaa toimintaansa kaikille aikuis-koulutuksen tehtäväläisille, joita olivat yleissivistävän pohjakoulutuksen täydentäminen, ammatillinen koulutus, yhteiskunnallinen koulutus ja harrastustavoitteinen koulutus. Ammatillinen koulutus katsottiin näin ollen myöskin kuuluvaksi kansalaisopistojen tarjontaan, sikäli kun samanlaista koulutusta ei ole muuten kyseisellä alueella tarjolla ja kansalaisopistolla on sen järjestämiseen edellytykset. (Sihvonen 1997, 93-98.)

Sihvonen (1997) jakaa palvelun kansalaisopistoissa kahteen eri merkitykseen. Ensimmäinen on opistotoiminnan laajentuminen opetustoiminnan ulkopuolisiin palvelutehtäviin ja toinen viittaa uudenlaiseen rahoitusperiaatteeseen. Siinä palvelun maksaa esimerkiksi kurssin tilaaja. Palvelun ajatukseen kuului sen alkuaikoina esimerkiksi erilaisten sellaisten kulttuuri- ja muiden tilaisuuksien järjestäminen, jotka ei kuuluneet varsinaiseen opetustoimintaan. Esimerkkeinä palvelutoiminnasta on myös lasten musiikki-, kuvataide- ja tanssikoulut sekä videopajat. 1980-luvulla muutosta tapahtui myös suhtautumisessa julkishallintoon. Enää ei vain odotettu, minkälaisia kurseja byrokratia tarjoaa, vaan opistoilta ja muilta laitoksilta alettiin odottaa niiden käyttäjien toivomia palveluja. (Sihvonen 1997, 99-101.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät

Edellä esitetyissä luvuissa on esitelty ne lähtökohdat, joihin tämä tutkimus perustuu. Elinikäisen oppimisen määrittelyn lisäksi tässä tutkimuksessa on pidetty tärkeänä esitellä myös vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen historiaa ja nykytilaa. Niiden avulla luodaan kuvaa siitä, miksi vapaata sivistystyötä on tarvittu aiemmin ja miksi siitä on tullut sellainen, kun se on tällä hetkellä. Myös vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen syntyhistorian tunteminen auttaa ymmärtämään sitä roolia, mikä kansalaisopistoilla on ollut ja on nykypäivänä.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää onko Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmissa ollut näkyvissä elinikäistä oppimista tässä tutkimuksessa määritellyssä muodossa jo vuosina 1963-2000. Tarkoitus on tutkia, löytyykö opetussuunnitelmista elinikäistä oppimista tai sitä tukevia opintopiirejä kyseisinä vuosina. Toisena tavoitteena on selvittää opiston pitkäaikaisten opiskelijoiden opiskelukokemusten sekä opettajan ja rehtorin avulla, onko opiskelu edistänyt elinikäistä oppimista. Tutkimuksen ongelmat ovat seuraavat:

1. Miten elinikäinen oppiminen näkyy Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmissa vuosina 1963-2000?
 - A. Minkä tyyppisiä aineita on painotettu / tullut milläkin vuosikymmenellä?
 - B. Tukeeko tarjotut aineet elinikäisen oppimisen toteutumista?
 - C. Onko aineistossa painotettu yksilön vai yhteiskunnan näkökulmaa elinikäiseen oppimiseen?

2. Miten elinikäinen oppiminen näkyy opetuksen toteutuksessa ja opiskelukokemuksissa Kiuruveden kansalaisopistossa?
 - A. Millainen on opettajan käsitys opiskelun muutoksista tutkittuna aikana sekä elinikäisestä oppimisesta opetuksen osana?
 - B. Mitä opiskelu on antanut opiskelijoille ja miten opiskelu on muuttunut tutkittuna aikana?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen aineistona käytetään historiallisia dokumentteja ja rehtori Leena Penttisen haastattelua. Toisen tutkimuskysymyksen aineistona käytetään opettaja- ja opiskelijahaastatteluja (yhteensä 4 kappaletta).

4.2 Tutkimusstrategia

Tutkimus on kvalitatiivinen tapaustutkimus, siinä pyritään tekstin ja haastattelujen analysoinnin avulla ymmärtämään tutkimuskohdetta tutkimusvuosien aikana. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia historiallisen pitkäikäisaineiston avulla sitä, miten elinikäistä oppimista tukevia seikkoja on painotettu kunakin aikana. Tapaustutkimus valittiin sen vuoksi, että keskityttäessä yhteen tutkimuskohteeseen saadaan siitä syvempää tietoa, kuin esimerkiksi vertailemalla useampien kansalaisopistojen aineistoa keskenään. Tapaustutkimuksen hyväksi puoleksi nähdään se, että sen avulla voidaan selvittää suppeaa kohdetta suurella määrällä muuttujia (Aaltio-Marjasola 2002.). Tapaustutkimus soveltui tähän tutkimukseen senkin vuoksi, että kun tutkimuskohteita on yksi ja se on pitkäikäistutkimus, voidaan tutkia sen muutoksia jollakin dimensiolla, tässä elinikäisen oppimisen seikkojen painottumisena (Aaltio-Marjasola 2002.). Tapaustutkimuksen yleistettävyyttä ei ole samaa luokkaa, kuin esimerkiksi tilastollisessa kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleensä ja erityisesti tapaustutkimuksessa ei ole kuitenkaan tarkoitus tehdä samalla tavalla empiirisiä yleistyksiä kuin esimerkiksi tilastollisessa tutkimuksessa. Aineiston monipuolinen erittely kuvauksineen ja käsitteellistyksineen antaa pohjaa yleistykselle. (Eskola & Suoranta 1998, 65-66.)

4.3 Tiedonhankinnan keinot ja vaiheet

Tutkimus on aloitettu keväällä 1999 teoriataustan muotoilulla. Teoriatausta ja tutkimuksessa käytettävä viitekehys elinikäisestä oppimisesta muotoutuivat kevääseen 2000 mennessä, jolloin keskityttiin tutkimuskohteen sekä aineiston valintaan. Tutkimuskohteeksi haluttiin valita vireä kansalais- tai työväenopisto, joka sijaitsee suurehkossa maaseutupaikajässä ja jonka välittömässä läheisyydessä ei ole suuria koulutuskeskittymiä. Tämä sen vuoksi, että haluttiin valikoida organisaatio, jolla ei ole paljon kilpailua alueella. Näin ollen organisaation haluttiin olevan omalla toiminta-alueellaan merkitsevässä asemassa oleva oppilaitos. Tutkimuskohteen valinta sijoittui Pohjois-Savoon, koska sieltä löytyi kriteerit täyttäviä kansalaisopistoja ja tämän lisäksi valintaan vaikutti tutkijan oma kyseisen toimintaympäristön tuntemus. Kiuruvesi valikoitui tutkimuskohteeksi sen vuoksi, että se täytti edellä mainitut kriteerit ja sieltä löytyi halukkuutta osallistua tutkimukseen. Kiuruveden valintaan vaikutti myös se, että sillä on omassa toimintaympäristössään edistyksellisen ja ennakkoluulottoman oppilaitoksen. Keväällä 2000 aloitettiin tutkimusaineiston hankinta. Tutkimuksen luonteen huomioon ottaen aluksi päädyttiin historiallisten aineistojen tutkimiseen. Mutta koska tuloksia haluttiin syventää, päädyttiin aineistotriangulaatioon eli tutkimukseen, jossa yhdessä tutkimuksessa yhdistellään useammanlaisia aineistoja keskenään (Eskola & Suoranta 1998, 69.). Pelkkiä historiallisia aineistoja tutkimalla olisi saatu selville ainoastaan toimintasuunnitelmien näkökulma elinikäiseen oppimiseen. Teemahaastattelut mukaan ottamalla päästiin tilanteeseen, jossa saatiin myös opettaja- ja opiskelijanäkökulmat näkyviin. Näin ei pitäydytty pelkästään toimintasuunnitelmissa, vaan haluttiin valottaa myös sitä, mitä käytännössä tapahtui. Toisaalta haluttiin välttää Uusitalon mainitsema julkisten dokumenttien rajoitus, jonka välttämiseksi kannattaa käyttää useita tietolähteitä. Hänen mukaansa ”julkiset dokumentit jättävät paljon kertomatta ja esittävät usein kiiltokuvan, jossa roskat on lakaistu maton alle” (Uusitalo 1991, 96.). Tutkimusaineiston ensimmäiseksi osaksi muotoutui näin ollen Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmat. Niitä tutkittiin viiden vuoden välein, jotta aineisto ei olisi paisunut kohtuuttoman suureksi käsitellä. Tutkimusaineiston

muodostavat siis asiakirjat vuosilta 1963, 1968, 1973, 1978, 1983 ja 1988. Poikkeuksen aineistoon muodostaa vuodet 1963 ja 1968. Näinä vuosina ei oltu vielä kirjoitettu toimintasuunnitelmia, joten aineiston korvasivat toimintakertomukset. 1990-luvun toimintakertomusten puuttuminen korvataan rehtori Leena Penttisen haastattelulla. Hän on ollut Kiuruveden kansalaisopiston rehtorina ne vuodet, joilta toimintasuunnitelmia olisi tutkittu. Toisen osan tutkimusaineistosta muodostivat haastattelut. Edellä mainitun rehtorin haastattelun lisäksi haastateltiin yhtä kansalaisopiston päätoimista opettajaa sekä kahta kansalaisopiston pitkäaikaista opiskelijaa.

Haastattelun menetelmäksi valittiin puolistrukturoitu teemahaastattelu. Hirsjärven ja Hurmeen kirjoittaman Tutkimushaastattelu kirjan mukaan tällä menetelmällä voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita. Haastattelu etenee ilman yksityiskohtaisia kysymyksiä keskeisten teemojen avulla. Tämä menetelmä ottaa huomioon sen, että ihmisten antamat merkitykset asioille ovat erilaisia, samoin kuin heidän tulkintansa. Näin ollen tutkittavien ääni nousee enemmän kuuluville. Teemahaastattelu on menetelmänä lähempänä strukturoimatonta, kuin strukturoitua haastattelua. Haastattelussa aihepiiri ja teema-alueet ovat kaikille samat. Sen sijaan kysymyksiä ei ole tarkkaan muotoiltu kaikille samaksi, eikä myöskään kysymysten järjestys ole kaikille sama. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48.)

Tutkimusaineiston muotoutumista esitetynlaiseksi edelsi pohdinnat siitä, että hajoaako aineisto liikaa. Kasvatuksen tutkijan on kuitenkin vaikea tutkia asioita jälkeinpäin, ainoaksi materiaaliksi jää tallennetut dokumentit. Jotta tutkimukseen saatiin haluttu näkökulma, tutkimusaineistoksi valittiin yllä esitelty materiaali.

Historiallinen aineisto kerättiin ja haastattelut tehtiin kesäkuussa 2000 liitteenä olevien teemahaastattelurunkojen mukaisesti. Historiallista materiaalia kertyi toimintakertomusten (vuodet 1963 ja 1968) ja toimintasuunnitelmien muodossa 266 sivua. Teemahaastatteluja oli yhteensä neljä, ne kestivät puolesta tunnista tuntiin. Haastattelut litteroitiin sanasta sanaan kesän 2000 aikana, materiaalia niistä kertyi yhteensä 31 sivua.

Aineiston analyysi (esitelty tarkemmin luvussa 4.5) sekä tutkimusraportin kirjoittaminen on suoritettu vuosien 2000-2002 aikana.

4.4 Tutkimusaineiston kuvaus

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen aineisto koostuu Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmista. Ensimmäisien vuosien osalta on olemassa ainoastaan toimintakertomukset, joten niitä käytetään aineistona. Tutkimusaineiston valinnassa vaikeudeksi nousi kuvaavan aineiston löytäminen. Tutkimuksen aihe on sellainen, että sitä on vaikea tutkia jälkeenpäin. Mahdollisuudeksi jäi valita aineistoksi toimintasuunnitelmat, koska muunlaista materiaalia ei ollut saatavilla. Toimintasuunnitelmia tutkitaan viiden vuoden välein, jotta aineisto ei paisuisi kohtuuttoman suureksi käsitellä. Samasta syystä tutkimuksessa on käytetty aineistona ainoastaan alkuperäisiä toimintasuunnitelmia, tutkimuksen ulkopuolelle jätettiin toimintasuunnitelmiin myöhemmin tehdyt lisäykset. Toisen osan tutkimusaineistosta muodostaa haastatteluaineisto. Toimintasuunnitelmia ei ole tehty 1990-luvulla, joten siltä ajalta toimintasuunnitelmat korvataan nykyisen rehtorin haastattelulla. Tämän lisäksi tutkimuksessa haastatellaan yhtä opiston pitkäaikaista opettajaa sekä kahta opiston pitkäaikaista opiskelijaa. Haastattelun muodoksi on valittu puolistrukturoitu teemahaastattelu. Haastattelujen avulla pyritään rikastamaan ja syventämään toimintasuunnitelmista saatuja tietoja. Haastateltavien valinnassa on käytetty ns. kriteeriotantaa, jolloin otokseen valitaan tietyt kriteerit täyttäviä henkilöitä tietty määrä. Tässä tapauksessa kriteerinä on pitkäaikaisen opiskelun lisäksi myös pääasiallinen ainevalinta. Yksi haastateltavista on opiskellut pääasiassa taitoaineita ja yksi kieliä. Haastateltavat rajattiin neljään sen vuoksi, että aineisto ei paisuisi kohtuuttomaksi käsitellä.

Aineisto kerättiin kesäkuussa 2000. Historiallista materiaalia kertyi toimintakertomusten (vuodet 1963 ja 1968) ja toimintasuunnitelmien muodossa 266 sivua. Teemahaastatteluja oli yhteensä neljä, ne kestivät puolesta tunnista tuntiin. Materiaalia niistä kertyi yhteensä 31 sivua. Haastattelujen teemat poikkesivat hieman toisistaan, jotta niistä saataisiin mahdollisimman laajaa ja toisiaan täydentävää tietoa esille. Rehtorin haastattelu poikkesi sikäli muista haastatteluista, että sen avulla korvattiin 1990-lukujen toimintakertomusten

puuttuminen sekä kartoitettiin tutkimuksen kannalta oleellisia tietoja Kiuruvedestä sekä Kiuruveden kansalaisopiston erityispiirteitä. Tämän vuoksi rehtorin haastattelussa on teemoja hiukan laajemmin, kuin muissa haastatteluissa. Rehtorin haastattelun teemat olivat jo mainittujen lisäksi: Kiuruveden kansalaisopiston historiallinen kehitys, opiston rooli (syrjäytymisen ehkäisijänä, yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden tukijana sekä perusyleissivistyksen ja tietoyhteiskunnan perustaitojen antajana), opistotyön arvot sekä rehtorin näkemys elinikäisestä oppimisesta. Opettajan haastattelussa teemat olivat jonkin verran samat kuin rehtorilla: taustatietojen lisäksi keskusteltiin opetuksen suunnittelun erilaisista painotuksista sekä opiston rooli, arvot ja elinikäinen oppiminen (samat kuin rehtorin haastattelussa. Opiskelijoiden haastattelussa teemoina olivat taustatietojen lisäksi opiskelu opistossa (syyt aloittamiseen, tavoitteet, mitä opinnot antaneet ja onko tavoitteet muuttuneet) sekä opiskelu UNESCO:n neljän peruspilarin kautta. Tämän lisäksi haastattelussa keskusteltiin myös oppimisen mukanaan tuomista sosiaalisista taidoista, kokemuksesta sekä oppimisen siirtämisestä käytäntöön. Tarkemmat haastattelurungot ovat liitteinä 7-9.

4.5 Aineiston analysointi

4.5.1 Toimintakertomukset ja -suunnitelmat

Taustana toimintakertomusten ja –suunnitelmien analysoinnille käytetään tutkimuksen teoriataustassa luotua kuvaa elinikäisestä oppimisesta. Analysoinnin taustalla on tausta-ajatuksena jako yhteiskunnan ja yksilön näkökulmaan elinikäisestä oppimisesta. Tämä jako on tutkimuksessa aika voimakas toisaalta sen vuoksi, että vapaan sivistystyön synty- ja kehityshistoria on liittynyt voimakkaasti yhteiskunnalliseen kehitykseen. Toisaalta kansalaisopisto on yhteiskunnan tukema oppilaitos ja se asettaa kansalaisopistoille painetta järjestää koulutusta, joka edistää sekä tuotantoa että demokratian kehittymistä. Yhteiskunnallisen painatuksen esille tuomiseen on luokittelussa käytetty luokkaa 3 eli Ammattiin liittyvät opintopiirit sekä luokkaa 4 eli Yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyvät opintopiirit. Yhteiskunnallisen näkökulman lisäksi opintoja on kansalaisopiston

kehityksen alusta saakka suunnattu kehittämään juuri yksilöitä ja heidän oppimistaan ja kehittymistään. Tämän jaon toteutuminen toimintasuunnitelmissa on ollut tutkimuksen mielenkiinnon kohteena.

Yksilön oppimista ja sen tukemista koskeva osuus analysoitiin luomalla elinikäisen oppimisen määritelmistä yhteenveto siitä, millaisia seikkoja elinikäinen oppija tarvitsee oppiakseen. Näitä olivat oppimaan oppimisen taitoina mielikuvitus ja luovuus, tiedonhaun ja analysoinnin taito, systeemiajattelu sekä ongelma- ja ratkaisukeskeinen ajattelu. Tämän lisäksi yhteistoiminnallinen työskentely, positiivisuus oppimiseen sekä taitojen siirtäminen käytäntöön ja toisenlaisiin tilanteisiin.

Aineiston analysointi lähti liikkeelle tapauksen, eli Kiuruveden kansalaisopiston, kehityksen kuvaamisella. Toimintakertomuksien ja -suunnitelmien analysointi aloitettiin jakamalla opintopiirit kahdeksaan ryhmään alla olevan luokittelun mukaan. Tällä jaolla pyrittiin tuomaan esille Kiuruveden kansalaisopiston painotukset ja kehityssuunnat eri vuosikymmenten aikana. Opiston opintopiirit jaettiin näihin ryhmiin niiden sisällön mukaan. 1960-luvun osalta ei ollut sisältöjä käytössä, mutta ryhmät olivat sellaisia, että ne pystyttiin jakamaan selkeästi edellä oleviin ryhmiin. Luokilla on myös pyritty saamaa esiin jakoa yksilön ja yhteiskunnan näkökulman välillä. Luokat Käden taidot, kotitalous ja ilmaisu, Liikunta ja terveys sekä Musiikki ovat pääasiassa yksilön kehitystä tukevia ja luokat Ammattiin liittyvät sekä Yhteiskunta, ympäristö pääasiallisesti yhteiskunnan näkökulmaa tukevia. Luokat Kielet, Tietotekniikka ja Muut ovat sellaisia, jotka voidaan laskea molempiin kuuluviksi, joko riippuu näissä ryhmissä paljon myös opiskelijan motiiveista. Yksilön ja yhteiskunnan näkökulmien lisäksi aineistosta haettiin kursseja, joiden avulla opetetaan elinikäisen oppimisen taitoja. Kurssien sisällöstä etsittiin oppimaan oppimisen taitoja, yhteistoiminnallisen työskentelyn opettamista, oppijan itsenäisyyden tukemista, oman yhteisön ja yhteiskunnan ymmärtämistä sekä sosiaalisia taitoja.

1. Käden taidot, kotitalous ja ilmaisu

Ryhmään kuuluivat selkeästi käden taitoihin, kotitalouteen tai siihen liittyvään sekä ilmaisuun kuuluvat ryhmät. Näissä ryhmissä opetuksen

painopiste oli selkeästi taitoihin (tässä myös ilmaisu lasketaan taidoksi) liittyvää, eikä sisällöissä ollut sisään kirjoitettuna muita tavoitteita.

2. Kielet

Sekä suomen, että muita kieliä. Mukana sekä alkeis- että jatkoryhmiä, osa suunnattu kaikille opiskelijoille ja osa tietyille kohderyhmälle. Sisällöissä varsinaisen kielen opiskelu pääasiana.

3. Ammattiin liittyvät

Opiskelijoiden ammatillista pätevyyttä parantavia kursseja, joiden käyminen tuo lisäarvoa työn tekemiseen. Osa kursseista johonkin ammattiin tähtääviä, osa aiempaa ammattia tai ammattitaitoa parantavia. Mukana myös kursseja, joiden avulla esimerkiksi maanviljelijät voivat parantaa tilojensa elinkelpoisuutta.

4. Yhteiskunnalliset, ympäristö

Kursseja, joiden avulla opiskelijat voivat parantaa tietojaan ympäröivästä yhteiskunnasta. Mukana myös tulevaisuutta ja siihen varautumista koskevia kursseja. Yhteiskunnallisen osallistumisen edistämiseen painopisteenä tässä luokassa. Ympäristöön, sekä elinympäristöön että luontoon ja ekologiaan liittyvät kurssit.

5. Tietotekniikka

Tietotekniikan hallintaan ja hyväksikäyttöön liittyvät kurssit.

6. Liikunta, terveys

Sekä fyysistä kuntoa, että terveellisiä elintapoja edistävät kurssit eri muodoissaan. Luokkaan kuuluu myös SPR:n Ensiapu-kurssit.

7. Musiikki

Eri soitinten soittamiseen, lauluun, musiikinteoriaan yms. liittyvät kurssit.

8. Muut

Kurssit, jotka eivät sovi edellä mainittuihin luokitteluihin.

Luokitteluihin otettiin mukaan yksi samansisältöinen kurssi kulloiseltakin vuodelta, näin ollen useat samannimiset kurssit näkyvät luokittelussa vain kerran. Tämän lisäksi eri tasoryhmiä ei ole näkyvissä erikseen, vaan ainoastaan kerran mainittuna.

4.5.2 Haastattelut

Haastattelujen analyysi lähti haastattelujen litteroinnista sanasta sanaan.

Puolistrukturoitujen teemahaastatteluja oli yhteensä neljä, ne kestivät ajallisesti puolesta tunnista tuntiin. Materiaalia niistä kertyi yhteensä 31 sivua.

Haastattelujen rungot ovat tämän tutkimuksen liitteinä.

Lähestymistapana aineiston analyysissä käytetään tapaa, jossa haastatteliija / tutkija tulkitsee valmiiksi litteroitua aineistoa. Tulkinnessa pyritään merkitysten tulkintaa, jolloin tutkijalla on tietty näkökulma tutkittavaan asiaan. Hän pyrkii löytämään haastatteluista piirteitä, joita ei suoraan löydy tekstistä lausuttuna, vaan vaikuttavat taustalla. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 137.) Tässä tutkimuksessa haastatteluaineistoja pyrittiin tulkitsemaan niin, että siitä pyrittiin löytämään elinikäisen oppimisen piirteitä rehtorin, opettajan ja opiskelijoiden näkökulmasta.

Rehtori Leena Penttisen haastattelu pyrittiin analysoimaan ja tulkitsemaan niin, että se vastaisi mahdollisimman hyvin aiempien vuosikymmenten analyysiä. Haastattelussa 1990-luvun osalta analysoitiin niin, että sieltä poimittiin oleelliset asiat ja muu osa jätettiin tässä huomiotta. Hänen haastatteluun käytettiin myös muiden haastattelujen rinnalla niiden tulkinnessa.

Opiskelijahaastattelujen aluksi kysyttiin taustatietojen lisäksi opiskelusta Kiuruveden kansalaisopistossa: syitä opiskelujen aloittamiseen, tavoitteita opiskelulle ja mitä opinnot ovat omasta mielestä antaneet. Elinikäisen oppimisen osuus teemahaastatteluissa keskittyi lähinnä UNESCO:n neljän pilarin teemoista keskusteluun. Tämä sen vuoksi, että ne ovat tarpeeksi laajoja ja yleisiä keskustelun teemoiksi. Niiden avulla pyrittiin siihen, että keskustelut pysyisivät käytännön tasolla, eivätkä menisi liian teoreettisiksi. Näiden teemojen lisäksi haastatteluissa käsiteltiin myös sosiaalisten taitojen oppimista, yhteiskunnallista näkökulmaa oppimiseen sekä oppimisen taitojen siirtämistä käytäntöön.

5 ELINIKÄINEN OPPIMINEN KIURUVEDEN KANSALAI SOPISTOSSA VUOSINA 1963-2000

5.1 Yleistä Kiuruvedestä ja sen kansalaisopistosta

Kiuruveden kaupungin esitteen mukaan kaupunki sijaitsee Itä-Suomen läänin luoteisosassa Savon, Kainuun ja Pohjanmaan rajamailla. Kunta perustettiin vuonna 1873 ja kaupungiksi se muuttui vuonna 1993. Pinta-alaa kaupungilla on 1426 m² ja asukkaita Kiuruvedellä on noin 10 600. Kehityksessään kaupunki panostaa erityisesti elinkeinoihin, sosiaali- ja terveydenhuoltoon, monipuolisiin opetus- ja vapaa-ajan palveluihin sekä viihtyisään elinympäristöön. Myös ympäristö otetaan kaikessa toiminnassa huomioon, maa- ja metsätaloudessa kehitetään erityisesti luonnonmukaista tuotanto- ja jatkojalostustoimintaa. Paikkakuntalaisista saakin maa- ja metsätaloudesta toimeentulonsa yli kolmannes sekä muina aloina on myös metalli- ja tekstiilialan yrityksiä.

Kansalaisopiston rehtori Leena Penttisen haastattelun mukaan Kiuruvesi on maatalousvaltainen uskonnollispohjainen maaseutupitäjä, joka on traditionaalinen, mutta toisaalta sieltä löytyy myös pyrkimystä moderneihin ja uusiin ratkaisuihin. Opistossa on aiemmin vaikuttanut ja hänen työnsä vaikuttaa edelleen rehtori, joka oli Penttisen mukaan uudistushaluinen ja –kykyinen. Hänen työnsä ansiosta opistoihmisiä, kaupungin työntekijöitä ja kuntalaisia koulutettiin paljon ja vaikutukset ovat näkyneet näihin päiviin saakka. Kiuruvesi sijaitsee hieman erillään muista koulutuspaikoista: Iisalmeen on 40 kilometriä, Kajaaniin ja Kuopioon 120, Ouluun 200 ja Jyväskylään 220 kilometriä. Kilpailevia aikuiskoulutuslaitoksia ei juurikaan ole, paitsi viime vuosina on tullut yksityisiä oppilaitoksia. Nuorisosteen koulutusta paikkakunnalla on ammattikoulu ja maatalousoppilaitos sekä hevosjalostuskeskus. Se on vaikuttanut opiston toimintaan sen verran, että sen alan koulutukset on siirtyneet sinne. Aiemmin opiston tarjonnassa on ollut esimerkiksi valjakkoajoa, hevostenhoitoa ja eläintenhoitoa. (Leena Penttisen haastattelu)

Kiuruveden kansalaisopisto on perustettu vuonna 1963, edellisenä vuonna annetun kansalais- ja työväenopistojen lain innoittamana. Toiminnan tarkoitus oli, että ei keskityttäisi pelkästään kirkonkylälle, vaan opetusta annettaisiin koko pitäjän alueella. Lupa opiston perustamiseen tuli silloiselta opetusministeriltä, Armi Hosialta, 20.9.1963. Kiuruveden kansalaisopiston työohjelman mukaan sen tarkoituksena oli:

kohottaa varttuneiden nuorten ja täysikasvuisten kansalaisten sivistystä tarjoamalla heille vapaa-aikoina tilaisuuksia sellaisten tietojen ja taitojen hankkimiseen, jotka ovat kansalaiselämässä tarpeellisia sekä edistävät itseopiskelua ja henkisen itsensä kehittämistä. (Kiuruveden kansalaisopiston työohjelman 1 §)

Ensimmäisen työkauden aikana ehdotettiin alkavaksi 15 opintopiiriä ja suuren suosion vuoksi niitä perustettiin lisääkin. Opiskelijoita ensimmäisenä vuonna oli 466 ja viikkotunteja opistossa oli 32. (Säisä 1993, 2-7.)

Opiskelijoiden ja opetustuntimäärien määrän kehittymistä vuosina 1963-2002 kuvaa alla oleva Taulukko 2.

Taulukko II. Opiskelija ja opetustuntimäärien kehitys Kiuruveden kansalaisopistossa vuosina 1963-2002

Työvuosi	Opiskelijoita	Opetustunteja
1963-64	466	936
1967-68	914	2410
1971-72	1401	3456
1975-76	1459	4730
1979-80	1504	5140
1983-84	1711	6188
1987-88	1608	7012
1991-92	2749	9829
1995-96	1625	8929
1999-00	1452	6351
2000-01	1512	6701
2001-02	1557	6691

5.1.1 ”Hakemisen aika” (1960-luku)

Vuosien 1963 ja -68 osalta tutkimusmateriaali koostuu toimintakertomuksista, koska varsinaisia toimintasuunnitelmia ei ole olemassa. Tämä rajoittaa hieman aineiston vertailukelpoisuutta muuhun aineistoon, toimintakertomuksista ei näy varsinaisesti opetuksen sisältöjä tarkennettuna.

Kiuruveden kansalaisopiston ensimmäisen työkauden suunnittelu lähti liikkeelle keväällä 1963 tehdystä kyselystä, joka suunnattiin järjestöjen ja kerhojen puheenjohtajille sekä kansakoulujen ja kaupalliikkeitten johtajille edelleen jaettavaksi kaikille halukkaille. Ensimmäinen toimintavuosi ja samalla koko 1960-luku oli kansalaisopiston roolin etsimisen ja löytymisen aikaa. Kansalaisopiston tuli toisaalta täyttää se tehtävä, mikä sille oli annettu ja toisaalta pystyä toimimaan niin, että opiskelijat löytäisivät piireihin ja pysyisivät niissä työkauden loppuun saakka. Ensimmäisinä vuosina opintopiirit keskittyivät lähinnä käden taitojen, kotitalouden ja ilmaisun piireihin. Ammattiin liittyvinä kursseina keskityttiin maa- ja metsätalouteen, olivathan nämä alat myös alueen suuria työllistäjiä. Näiden lisäksi mukana heti alusta saakka olivat myös keskustelupiirit lähinnä yhteiskunnallisista aiheista, kielistä alusta asti olivat mukana ruotsi ja englanti. Sen sijaan ensimmäisen vuoden tarjonnassa ei ollut lainkaan mukana liikunnan, terveyden tai musiikin tarjontaa.

Mielenkiintoista ensimmäisen vuosikymmenen tarjonnassa on se, että vaikka tarjonta piirien osalta lisääntyi vuosikymmenen loppua kohti huomattavasti, niin silti työkauden loppuun saakka jatkuvien kurssien rakenne oli suurin piirtein samanlainen vuonna 1968 kuin vuonna 1963. Kielten tarjonta oli laajaa vuonna 1968, samoin liikunnan, terveyden ja musiikin tarjonta oli lisääntynyt aloitusvuodesta. Kielten osalta yksikään kurssi ei jatkunut työkauden loppuun, liikunta ja terveys kursseja yksi ja musiikissa kaksi piiriä jatkui työkauden loppuun saakka. Näiden lakkautettujen kurssien poiston jälkeen tarjonnan rakenne jää hyvin samankaltaiseksi, kuin vuonna 1963. Painopiste oli edelleen käden taidoissa, kotitaloudessa sekä ilmaisussa, tämän lisäksi on tarjolla jonkun verran ammattiin liittyvää ja yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyvää tarjontaa.

5.1.2 ”Laajentumisen ja yhteiskunnallisuuden aikaa” (1970-luku)

Kiuruveden kansalaisopiston kurssitarjonta laajeni huomattavasti, kun siirryttiin 1960-luvulta 1970-luvulle. Painopiste säilyi edelleen käden taidoissa, kotitaloudessa ja ilmaisussa, näidenkin opintopiirien määrä kasvoi verrattuna edelliseen vuosikymmeneen. Näiden lisäksi tarjonnassa oli huomattavan paljon yhteiskunnallisia keskustelupiirejä, joissa käsiteltiin ajankohtaisia, yhteiskunnallisia, kunnallistietoutta käsitteleviä sekä psykologisia aiheita ja käytiin keskustelua niiden pohjalta. Yhteiskunnallisten ryhmien lisäksi tarjontaan on tullut mukaan erityisryhmille suunnattuja piirejä; eläkeläiset, vanhukset, kehitysvammaiset, mielenterveyspotilaat, keuhkovammaiset ym. ovat saaneet omia ryhmiään mm. liikuntaan ja käden taitoihin.

Ajan toimintasuunnitelmissa näkyi voimakkaana myös ammattiin liittyvien opintopiirien painotus, etenkin vuosikymmenen alussa. Ammattiin liittyvät piirit laajenivat myös sisällöltään, jo aiemmin tulleiden maa- ja metsätalouskurssien lisäksi tuli monipuolista tarjontaa mm. koulukirjastonhoitajille, peruskoulun johtajille, perhepäivähoitajille, talonmiehille, ravihevosten valmentajille sekä kotiaivustajille. Näiden ammattitaidon kehittämistä tukevien kurssien rinnalle tuli myös piirejä työlainsäädännöstä, yhteiskunnasta ja työmarkkinatiedosta sekä verotuksesta ja kirjanpidosta, jotka tukevat ammattiin liittyviä kursseja omalla tavallaan.

Näiden lisäksi otoksessa näkyi vuonna 1973 ensimmäinen tietotekniikan kurssi, ATK:n perusteet. Vuonna 1978 ei tietotekniikan kursseja ollut lainkaan. Liikunta, terveys ja musiikki kasvattivat tasaisesti osuuttaan muun tarjonnan ohessa, etenkin vuosikymmenen loppupuolella.

Toisen vuosikymmenensä aikana opistoon perustettiin päätoiminen tekstiilityön opettajan virka, tehtiin aloite päätoimisen musiikinopettajan viran perustamisesta sekä esitys yhteiskunnallisten aineiden opettajan viran perustamisesta. 1970-luvun puolivälissä tuotiin esille myös avointa korkeakoulukokeilua sekä yliopistotoimintaa. (Säisä 1993, 7-8.)

5.1.3 ”Hyvinvoinnin aikaa” (1980-luku)

Kansalaisopiston kolmannen vuosikymmenen aikana sen tarjonnan laajentuminen jatkuu voimakkaana koko 1980-luvun ajan. Toimintasuunnitelmissa ei enää ole havaittavissa niin suuria painotuseroja eri luokkien välillä, vaan kaikki luokat tietotekniikkaa lukuun ottamatta ovat tasaisesti kasvattaneet osuuttaan. Kehitys on osaltaan kaksijakoinen: toisaalta perinteitä ja paikallisuutta vaalivia opintopiirejä tuli lisää ja toisaalta tarjonnasta löytyy myös monia uutuuksia ja yhteiskunnan muutoksista kertovia ryhmiä.

Perinteitä ja paikallisuutta sisältäviä kursseja oli mm. kansallispuikujen kankaiden kudonta ja ompelu, Kiuruveden perinnehistoria ja Suomen kulttuurihistoria, kansanperinteen tallennuskurssi ja sukututkimus. Perinteiden vaalimista on omalta osaltaan myös se, että karjalaisuutta ja ortodoksisuutta, mitä alueelta löytyy, vaalitaan karjalan kielen ja kirjannon sekä ikoninmaalauksen kursseilla. Paikallisuutta tuetaan myös, niin kuin siihen aikaan ympäröivässä yhteiskunnassa laajemminkin, erilaisilla ryhmillä, jotka tukevat kansanvaltaisuutta ja kuntalaisten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tästä esimerkkinä kylän kehittämiskurssi, paikallisyhdistysten toiminta sekä valmistelijä-, esittelijä- ja sihteerikurssi. Uutuuksia edustavat erilaiset uudet harrastuskurssit, kissojen-, lintujen- ja akvaarioiden hoidosta matkailuun.

Kasvatukseen ja psykologiaan liittyvät opintopiirit nostivat myös päätään 1980-luvulla, jopa siinä määrin, että ne olisivat voineet saada oman luokkansa luokittelussa tämän vuosikymmenen osalta. Varhaiskasvatus, alkuopetus, alle kouluikäisten kehitys, vanhemmuuteen kasvaminen, ihmissuhderyhmä sekä oppimisvaikeudet ja lukihäiriöt –kurssi lasten vanhemmille ovat esimerkkejä näistä kursseista. 1988 tulee ensimmäisen kerran esille kansalaisopiston oman opetuksen kehittäminen Kansalaisopiston opetuksen perehdyttämiskurssin muodossa.

Myös kielten tarjonta monipuolistui ja laajentui. Tätä monipuolistumista oli havaittavissa jo 1970-luvun lopussa, mutta 1980-luvulla tarjontaa tuli selvästi enemmän myös muista kielistä, kuin ruotsista ja englannista. Ammattiin liittyvät kurssit säilyttivät asemaansa opetuksessa. Tarjolla oli toisaalta jo aiemmin tarjonnassa olleita maa- ja metsätalouden kursseja. Näiden rinnalle nousi

kasvatukseen liittyviä kursseja sekä yrittämiseen liittyviä kursseja esimerkiksi tuotekehittely, markkinointi ja ulkomaankauppa, tavoitejohtamista, johtamistaitoa sekä kurssi maaseudun uusista elinkeinoista. Musiikin tarjonta laajeni tasaisesti sekä yksilö- että ryhmäopetuksen puolella.

5.1.4 ”Murroksen aikaa” (1990-luku)

1990-luvulla ei toimintasuunnitelmia ole enää kirjoitettu, joten 1990-luvun tiedot perustuvat rehtori Leena Penttisen haastatteluun 6.6.2000. Hän on haastatteluhetkellä toiminut Kiuruveden kansalaisopiston rehtorina 12 vuotta. Koulutukseltaan hän on kasvatustieteen maisteri, pääaineenaan erityispedagogiikka.

Rehtori Leena Penttinen kertoo, että vielä 1980-luvulla kansalaisopiston suunnitteluun oli omat ohjeet, 1990-luvulla opisto on tullut enemmän osaksi kunnan kokonaisuutta. Suunnittelun tausta-aineistona käytetään kaupungin visiota ja strategiaa, joita lähtökohtina käyttäen suunnataan kohti kaupungin toiminta-ajatusta ja tavoitteita. Kansalaisopiston toimintaa seurataan kaksi kertaa vuodessa, jolloin opisto esittelee, kuinka se aikoo kaupungin tavoitteita lähestyä.

Kansalaisopiston rahoitus oli haastattelua tehdessämme vuonna 2000 tippunut puoleen vuosista 1992-93. Tämä on vaikuttanut paljon neljännen vuosikymmenen suunnitteluun. Opisto on joutunut säästämään toiminnassaan kautta linjan, tämän lisäksi paineita on kohdistunut esimerkiksi tietotekniikan laitteiden hankkimiseen ja ylläpitämiseen. Kaksitoista vuotta ennen haastattelua käyttöön vihitty Tietotupa tietokoneineen vanheni nopeasti, eikä uutta tai uusittua vastaavaa ole perustettu. Hakemus uusista koneista oli haastatteluhetkellä Opetushallituksella käsiteltävänä.

Kiuruveden kansalaisopiston erityispiirteiksi hän mainitsee erittäin vahvan käsityöperinteen ja toisaalta kielten harrastuksen vähäisyyden. Kielten opetuksen huonon vastaanoton hän arvelee ainakin osittain johtuvan alueella olevasta EU:n vastustuksesta. Käsitöiden lisäksi Kiuruvedellä harrastetaan paljon musiikkia ja kuvataiteita.

1990-luvun painotuksiksi Penttinen mainitsee yliopisto-opetuksen ja musiikin. Yliopisto-opetuksen opiskelijat muodostuvat pääasiassa samasta 40-50

hengen ryhmästä, joka odottaa olisiko tarjonnassa mitään heille sopivaa. Osa heistä on aktiiveja, jotka lähtee mukaan lähes kaikkeen uuteen tarjontaa. Sitten osa opiskelijoista tulee opiskelemaan aineen takia ja osa on välivuotta pitäviä ylioppilaita. Musiikin opetuksen hän sanoo nousseen osaltaan opiskelijoiden tahdosta ja osittain siitä syystä, että siinä on päätoiminen opettaja. Musiikin hän sanoo olevan osa nuorisotyötä, sinne on tullut paljon nuoria, jotka muuten olisivat olleet vaarassa joutua ”harhapoluille”. Nuoret ovat Penttisen mukaan myös saaneet musiikinopetuksen kautta hyvän harrastuksen ja kaveripiirin ja näin päässeet ”hullujen vuosien yli”. 1990-luvulla on myös tarjottu kursseja ympäristönsuojeluun ja Eurooppa-opintoja. Haja-asutusalueilla ryhmäkokoja on jouduttu pienentämään, että myös sinne on saatu kursseja toimintaan. Opiskelijoiden minimimäärä on pudotettu entisestä seitsemästä viiteen, jotta kurssit ovat alkaneet ja pysyneet toiminnassa. 1990-luvulla on mukaan tulleet myös kansainväliset projektit, joihin on osallistuttu. Verkostoitumista on tapahtunut myös alueellisella tasolla, esimerkiksi naapuriopistojen kanssa yhteistyöllä.

Erääksi vaatimukseksi, johon kansalaisopiston opetuksella pyritään vastaamaan, on informaatioyhteiskunnan vaatimukset. Haastatteluhetkellä haastateltava sanoi, että yhteiskunnan virtauksiin vastaaminen tarkoittaa tällä hetkellä tietotekniikan ja kommunikaatiopuolen opetuksen lisäämistä. Penttisellä oli käsitys, että maatalouden kirjanpito on aika monella tietokoneella, tämän lisäksi kodeissa on paljon lapsille pelikoneita. Sen sijaan koneissa jo olevia internet- ja sähköpostiyhteyksiä ei vielä välttämättä osata käyttää. Tämä on Penttisen mukaan yleistä ainakin naisten keskuudessa. Tietoyhteiskunnan perustaitojen opettamisen eteenpäin menemiseen Penttinen odotti tietoyhteiskuntaohjelman tuomia uusia resursseja, joiden avulla voitaisiin parantaa opetuksen mahdollisuuksia. Toisaalta hän odotti myös tekniikan kehittymistä sen verran, että opetusta voitaisiin järkevästi toteuttaa verkon kautta.

Rehtori Penttinen näkee opistolla olevan roolin myös syrjäytymisen estäjänä. Hän näkee sen globaalisenä estämisenä ja toisaalta maaseudun naisten syrjäytymisen estäjänä. Kiuruveden kansalaisopisto on rehtorin näkemyksen mukaan epäonnistunut hieman jo syrjäytyneiden opiston toimintaan mukaan saamisessa. Opisto on esimerkiksi tarjonnut pitkäaikaistyöttömille

opintosetelisysteemiä, mutta heistä ainoastaan alle 30 on käyttänyt korttinsa. Penttisen mukaan ihminen pitäisi ottaa heti kiinni, kun hän on varassa syrjäytyä, eikä odottaa niin kauaa, että hän on pitkäaikaistyötön. Vanhempien ihmisten kohdalla opisto on onnistunut syrjäytymisen estäjänä ja parempien eväiden antajana elämään. Joidenkin kohdalla opisto on rehtorin mukaan nostanut rajaa, että he ovat pysyneet kunnossa pidempään. Vanhempien kohdalla suurin syy lopettamiseen on näön tai kuulon pettäminen. (Leena Penttisen haastattelu).

5.2 Elinikäinen oppiminen toimintasuunnitelmissa

5.2.1 Toimintasuunnitelmien suhde elinikäiseen oppimiseen

Millä tavalla elinikäinen oppiminen sitten näkyi Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmissa? Elinikäisen *kasvatuksen* näkökulmasta sitä näkyi jo perustamisen yhteydessä kirjoitetun työohjelman muodossa, siinä haluttiin *tarjota tilaisuuksia* tietojen ja taitojen hankkimiseen. Kiuruveden kansalaisopistossa on järjestetty opiskelijoille yhteiskunnallista yhdenmukaista tavoitteellista toimintaa. Varsinkin alkuaikojen voimakas yhteiskunnallinen painotus tukee tällaista näkemystä. Opiskelijoiden kehittymistä ja oppimista haluttiin tukea tarjoamalla mahdollisuuksia erilaiseen itsensä kehittämiseen sekä työn ja osallistumisen, että harrastustoiminnan puolella. Kiuruveden kansalaisopisto on tutkimuksen perusteella täyttänyt sen alussa mainitun opetusministeriön tavoitetilan, jonka mukaan aikuisilla tulisi olla mahdollisuus kohottaa peruskoulutustaan ja kehittää oppimistaan. Tässä tilanteessa huomiota on kiinnitetty enemmän siihen, että tarjotaan monipuolisia oppimisen mahdollisuuksia. Opiskelija on saanut valita tarjolla olevalta tarjottimelta sen, mikä häntä on kiinnostanut, mutta hänen oppimistaan tai sen suunnittelua ei ainakaan tämän tutkimuksen materiaalissa ole tuettu. Opiskelijoihin ja heidän valintoihin on vaikutettu ehkä enemmän sillä, mitä on tarjottu kunakin aikana.

Laajennettaessa näkökulmaa koskemaan elinikäistä *oppimista* painopiste siirtyy tässä tapauksessa kansalaisopiston organisaation antamasta kasvatuksesta enemmän yksilöön sekä hänen valintoihinsa ja omaan oppimiseensa. Tutkimuksen

alussa oppiminen määriteltiin yksilöstä lähteväksi toiminnaksi tai yksilön prosessiksi. Toimija on silloin oppija itse ja organisaation tulisi toimia oppimisen mahdollistajana ja tukijana, jolloin oppija tekee itsenäisesti ratkaisut, jotka koskevat hänen omaa oppimistaan. Elinikäisen oppimisen määritelmässä keskeiseksi tekijäksi nousee omien oppimistaitojen nostaminen ja hallinta. Tähän liittyy myös oppijoiden itsenäisyys, itseohjautuvuus sekä yhteistoiminnallisen työskentelyn oppiminen. Tiedon hankinta ja –hallintakeinot, oman oppimisen arviointi, muutoksen hallintakyvyt sekä tietoyhteiskunnan perustaidot. Nämä mainitut seikat asettavat sekä oppilaitoksen, että oppijan uuden tilanteen eteen. Organisaatio ei voi enää ainoastaan tarjota oppimisen mahdollisuuksia, vaan sen pitäisi pystyä myös tukemaan opiskelijaa selviytymään oppimisen haasteistaan.

Tämä muutos näkyy vähän tutkitussa kirjallisessa materiaalissa.

Tarjontaa on ollut monipuolisesti, mutta esimerkiksi oppimaan oppimisen taidot ei näy toimintasuunnitelmissa ainakaan näkyvästi juuri lainkaan. Ainoana poikkeuksena on erityisryhmät, joille on jo hyvinkin aikaisessa vaiheessa tarjottu kursseja, joilla tuetaan heidän kehittymistään ja oppimistaan. Miksi sitten ei ole tarjottu samantyyppisiä kursseja niin kutsutuille ”tavallisille” ryhmille? Myöskään opiskelijoiden tukeminen opintojen suunnittelussa ei näy ainakaan tässä aineistossa, yhtä nuorisooasteen opinto-ohjauksen kurssia lukuun ottamatta. Oppimisen motiivin todettiin aiemmin lähtevän nykyisin opiskelijoiden omasta tarpeesta ja se osoittaa yhteiskunnassa yleisemminkin näkyvää tarvetta itsenäistymiseen ja yksilöllistymiseen. Opiskelumotiivien ja –tarpeiden monimuotoistuksessa opiskelun suunnittelun taidot nousevat entistä tärkeämmälle sijalle. Kansalaisopistojen kohdalla opiskelun suunnittelu on varmasti kaksijakoista: toiset opiskelevat tavoitteellisesti esimerkiksi avoimen yliopiston opintoja ja toiset tulevat kurssille oppimaan esimerkiksi jonkin taidon ilman sen suurempia tavoitteita. Suunnitteluavun tarjoaminen ei näkynyt aineistossa ainakaan kurssien tai niiden sisältöjen muodossa. Se, että näkyikö se käytännön toiminnassa, ei ilmene tämän tutkimuksen aineistossa.

Tutkittuun ajanjaksoon sopii ehkä parhaiten UNESCO:n koulutuksen neljä peruspilaria: oppia tuntemaan, tekemään, elämään yhdessä ja oppia olemaan. Pilareissa ei keskitytä ainoastaan yksittäisten tietojen ja taitojen opettamiseen tai oppimiseen, vaan koulutuksen tavoitteet nähdään laajempina kuin monessa

elinikäisen oppimisen määritelmässä. Pilareissa on mukana laajasti ne ympäristöt, joissa ihmiset nykyaikana toimivat. Niissä on otettu huomioon yksilö, hänen lähiyhteisönsä, yhteiskunta ja laajimpana meille vieraat kulttuurit ja niiden kohtaaminen. Kehitys on menossa siihen suuntaan, että kaikkia näitä tasoja tarvitaan, jotta pystymme toimimaan tasapainoisesti. Vieraat kulttuurit tulevat entistä lähemmäksi meitä median, yleisen kansainvälistymisen ja ihmisten liikkumisen kautta ja myös niiden kohtaamisen ja kunnioittamisen merkitys nousee. Meidän lähiympäristössämme siihen, että oppisimme kunnioittamaan toista ja hänen koskemattomuuttaan ja vieraiden kulttuurien osalta mahdollisimman rauhanomaisen tilanteen rakentamiseen maapallolle.

Laajasti katsottuna Kiuruveden kansalaisopisto on tutkittuna aikana antanut juuri näitä tietoja ja taitoja opiskelijoilleen. Kansalaisopisto on alkuajoistaan lähtien antanut välineitä oman lähiympäristön ja laajemmankin yhteiskunnallisen ympäristön ymmärtämiseen. Erityisesti 1980-luvun aikana on painotettu aineita ja taitoja, joiden avulla on toisaalta parannettu yhteisöllisyyttä sekä omien juurien vaalimista perinteiden muodossa ja toisaalta kannustettu osallistumaan kuntalaisina. Tekemisen opettamisessa kansalaisopistoilla yleensä ja Kiuruveden kansalaisopistolla erityisesti on ollut vahvat perinteet. Opetus on suuntautunut käden taitoihin koko sen olemassaolon ajan. Käden taitojen opetuksen ohessa on samalla oppinut opitun siirtämistä käytäntöön, toisaalta myös vuorovaikutustaidot, tiimityö, aloitekyky ym. ovat varmasti lisääntyneet taitojen opetuksen ohessa. UNESCO määrittelee koulutuksen tärkeimmäksi palkiksi oppia elämään yhdessä. Palkissa korostetaan kansainvälisyyttä ja suvaitsevaisuutta muita maita ja niiden ihmisiä ja kulttuureja kohtaan. Kiuruveden kansalaisopiston kohdalla kansainvälisyyttä on viimeisen vuosikymmenen aikana ollut. Sitä tärkeämmäksi voisi nostaa paikallisella tasolla tehdyn suvaitsevaisuuden ja empatian opettamisen. Kansalaisopisto on tarjonnut oppimistilanteita, missä taustaltaan erilaiset oppijat ovat voineet työskennellä yhdessä. Esimerkkinä se, että samassa ryhmässä toimivien ikäjakauma saattaa olla suuri. Näissä samoissa ja muissakin ryhmissä on mielikuvituksen ja luovuuden kehittymiselle jäänyt myös tilaa.

Elinikäisen oppimisen määrittelyissä ja nykypäivän keskusteluissa paljon puhuttuja tietoyhteiskunnan perustaitoja ei kirjallisessa tutkimusaineistossa

esiintynyt. 1990-luvun toimintasuunnitelmia korvanneessa rehtori Leena Penttisen haastattelussa se ne sen sijaan jo nousivat voimakkaina esille. Syynä tähän on varmasti tutkimuksen ajankohta, tietoyhteiskunnan perustaitojen laajempi opettaminen laajeni 1990-luvulla ja niitä on myös silloin tarjottu Kiuruvedellä silloisen kansalaisopiston opinto-ohjelmien mukaan. Kirjoitushetkellä, keväällä 2002, näiden taitojen opettaminen kaikenikäisille on noussut monen opiston suosituimpien aineiden joukkoon.

5.2.2 Yksilön vai yhteiskunnan näkökulma?

Tutkimuskohteena olleen Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmien sisältö on jakautunut aika tasaisesti ryhmiin, joissa otetaan huomioon toisaalta yhteiskunnan ja toisaalta yksilön näkökulma. Yhteiskunnallinen näkökulma painottuu voimakkaasti etenkin kansalaisopiston perustamisen jälkeisten vuosikymmenten aikana. Mukana opetuksessa on paljon yhteiskunnallisia keskustelupiirejä ympäri pitäjää ja myös yleisöluentojen aiheet ovat 1970-luvun loppuun saakka olleet pääasiassa yhteiskunnallisia. Näiden avulla opiskelijoille on annettu tietoa yhteiskunnassa tapahtuvista asioista ja samalla parannettu heidän mahdollisuuksiaan vaikuttamiseen. Tuotannon ylläpitämistä ja kehittämistä on opiston tarjonnassa myös otettu huomioon jo sen perustamisvaiheista lähtien. Opiskelijoilla on ollut mahdollisuus opiskella ammattiin liittyvillä kursseilla sekä uuteen ammattiin valmentavilla, että aiemmassa ammatissa kehittymiseen tähtäävillä kursseilla. 1960- ja 1970-lukujen toimintasuunnitelmissa on tuettu maa- ja metsätaloutta siihen liittyvillä kursseilla. Samaan aikaan on myös haluttu antaa mahdollisuuksia niille, jotka eivät ole työllistyneet maa- ja metsätalouden piirissä tarjoamalla muunlaisia ammatillisia kursseja. Tällä on varmasti myös omalta osaltaan haluttu vähentää maaltamuuttoa mahdollistamalla työllistymistä omalle paikkakunnalle.

Yksilön prosessinomaisen kehittymisen tukemista toimintasuunnitelmissa ei suoranaisesti kovin paljon näy kokonaisten kurssien tai niiden sisältöjen osalta. Yksilön kehittymistä kansalaisopisto tukee välillisesti monipuolisella tarjonnalla. Kansalaisopisto tarjoaa oppijoille mahdollisuuksia persoonallisuuden monipuoliseen kehittämiseen tarjoamalla oppimisen

mahdollisuuksia usein hyvinkin lähellä oppijaa. Opiskelu helpottuu, kun sitä ei tarvitse lähteä hakemaan kovin kaukaa. Toisaalta opisto pystyy usein tarjoamaan monipuolisen kurssivalikoiman, josta jokainen opiskelija voi valita juuri itseään kiinnostavia ja omaan tilanteeseen sopivia kursseja.

1990-luvun loppupuolelle saakka Kiuruveden kansalaisopistossa oli yhteiskunnallisten aineiden opettaja. Vuonna 1998 valittiin virkaan uusi opettaja, jolla oli kielet pääaineena ja yhteiskunnallisia aineita hyvin vähän. Opettajan vaihdoksen myötä yhteiskunnallisten aineiden opetus tippui Leena Penttisen arvion mukaan ehkä neljännekseen aiemmasta. Hänen mukaansa se viestii siitä, että yhteiskunnallisille aineille ei ole enää niin paljon tilausta kuin aiemmin. Televisio lähettää paljon poliittista ohjelmaa ja ihmiset kaipaavat ehkä enemmän sitä omaa tekemistä ja itsensä kehittämistä muilla tavoilla. Rehtori Penttisen mukaan tämä vaikuttaa jopa sillä tavalla, että jos opetukseen ottaa mukaan yhteiskunnallista näkökulmaa, niin opiskelijat eivät tule enää ryhmään. Motivaatio heikkenee, mikäli se ei lähde opiskelijoiden omista tarpeista. Mahdollisuudeksi opettajalle jää ehkä luoda hyvä ilmapiiri ja sen jälkeen tuoda keskusteluun yhteiskunnallisiakin ajatuksia.

5.3 Kansalaisopisto elinikäisen oppimisen paikkana

5.3.1 Opettajan näkökulma

Kiuruveden kansalaisopiston opettajien edustajana tutkimukseen haastateltiin kansalaisopiston tekstiilityönopettajaa Sirkka Lämsää 5.6.2000. Hän on ollut kansalaisopiston palveluksessa vuodesta 1974. Vakituista virkaa hänellä ei ole, koska häneltä puuttuu siihen vaadittava auskultointi. Hän on opettanut opistossa pääasiassa tekstiilitöitä, mutta alkuaikoina myös jumppaa ja perheenemäntien kursseja. Koulutuksena hänellä on Wetterhoffin kotiteollisuuskoulu ja yrittäjäkurssi.

Yleisinä muutoksina alkuajoistaan opettajana hän näkee sen, että nykyisin kansalaisopisto tarjoaa enemmän yliopistollisia arvosanoja kuin aiemmin. Oman opetusalan muutosena hän näkee, että aiemmin ryhmillä oli

selvärajaisempi aihe kuin nykyään. Nykyisin ryhmän sisällä voi jakautua eri aiheisiin tekemään jotakin itseään kiinnostavaa ja tämä tekee opettajan työstä hankalampaa, kun pitää olla moneen valmis. Kurseissa on myös jatkuvuutta aiempaa enemmän myös siinä, että kurssin sisältö ei ole enää yksi erillinen asia, vaan siinä on jatkuvuutta. Esimerkiksi jos ensin kudotaan vaikka takkikangas, niin myöhemmin tehdään myös se takki. Muutosta on tapahtunut myös siinä, että ennen päiväryhmät oli sivukylillä ja iltaryhmät keskustassa. Nykyisin emännät sivukylillä käy töissä ja pääsee opiston piireihin vasta illalla. Keskustaan taas on muuttanut paljon eläkeläisiä, jotka voi opiskella myös päivällä.

Opiskelijoita ohjataan tekstiilipetuksessa myös itsenäiseen työskentelyyn entistä enemmän. Ryhmissä opetetaan perusasioita, joita voi sitten laajentaa omien tarpeiden ja mielenkiinnon mukaan itsenäisesti. Perusasioiden lisäksi ryhmissä pyritään antamaan mahdollisuuksien mukaan myös henkilökohtaista ohjausta. Itsenäistä työskentelyä tukeviksi asioiksi Lämsä on pyrkinyt teroittanut kirjastoja ja sitä, että ”osaisivat kulkiessaan katsoa avoimin silmin tätä maailmaa”. Ryhmät tekevät myös jonkin verran retkiä Kiuruveden ulkopuolelle, esimerkiksi isoihin näyttelyihin Tampereelle, Seinäjoelle ja Turkuun. Yhtenä mahdollisuutena maailmankuvan avartamisen hän näkee myös Kiuruvedellä asuvien ulkomaalaisten käyttämistä kurssien opetuksessa. He voisivat kertoa omasta käsityökulttuuristaan ja toisaalta oppia suomalaisilta opiskelijoilta meidän käsityökulttuuristamme.

Elinikäisen oppimiseen kuuluvia yhteiskunnallista näkökulmaa on Lämsän mielestä hankalaa viedä eteenpäin taitoaineiden opetuksessa. Hänen mukaansa yksilön kehittyminen on ennemminkin se, mitä tekstiilityön opetuksessa voi ottaa hyvin huomioon. Pienen opiston hyvänä puolena on se, että pystyy seuraamaan opiskelijoiden kehitystä ja tukemaan sitä. Vuosia ryhmissä käyneiden kohdalta hän pystyy kertomaan ”missä mennään, miten se ihminen on kehittynyt ja kuinka vaikeita sille voi antaa”.

Opistolla on tärkeä rooli hänen mielestään sosiaalisten taitojen opettajana. Ne kehittyvät hänen mielestään hyvin ”siellä työnteon lomassa omassa ryhmässä”. Yhteishengen luominen on kurssien onnistumisen kannalta tärkeää ja siinä hän on huomannut opiskelijoiden välillä eroja. Jollakin ryhmään sopeutuminen vie huomattavan paljon kauemmin kuin toisilla. Ryhmähengen

muodostuminen auttaa isoissa ryhmissä opettajan työtä. Ryhmäläiset auttavat toisiaan pulmatilanteissa, mikäli opettaja ei ehdi neuvomaan juuri sillä hetkellä.

Syrjäytymisen estämisessä Lämsä näkee opistolla olevan paljon mahdollisuuksia. Opisto voisi tarjota esimerkiksi työttömille paljon nykyistä enemmän. Hän mainitsee myös Penttisen mainitseman työttömille suunnatun opintosetelin, jonka käyttöönotto ei ollut toivotun kaltaista. Penttisen tavoin Lämsä on sitä mieltä, että esimerkiksi työttömiä pitäisi saada opiston toimintaan silloin, kun he jäävät työttömäksi. Myöhemmin se on vaikeampaa. Hän ehdottaa syrjäytymisen ehkäisemiseen oman alansa lisäksi ruokakursseja sekä näytelmä- ja kynäilijäpiirejä. Kansalaisopiston roolia yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden edistäjänä on hänen mielestään hieman vaikeaa määritellä. Sen sijaan oppimaan oppimisen ja opitun siirrettävyyden edistämisen hän näkee tärkeänä asiana. Osana opiston opettajan arkipäivää.

Elinikäisen oppimisen hän näkee omassa työssään sellaisena, että kun esimerkiksi joku iäkkäämpi ihminen uskaltaa tulla ryhmään mukaan. Saadessaan jonkun työn alulle ja valmiiksi innostuu ja huomaa, ”että minä vielä pystyn”. Hyvänä elinikäisen oppimisen toteuttajana hän näkee kansalaisopiston, joka pystyy tarjoamaan opetusta nykyään melkein vauvasta vaariin. Opiston opetus on yhteiskunnalle edullista esimerkiksi sairauksien ehkäisemiseen ja mielenterveyden edistämiseen.

5.3.2 Opiskelun merkitys opiskelijoille

Haastatelluista opiskelijoista toinen oli opiskellut pääasiassa kieliä ja toinen käsitöitä. Molemmat ovat eläkeläisiä ja kansalaisopiston ns. suurkuluttajia, he ovat osallistuneet vuosien varrella monille kursseille. Toinen haastatelluista on haastatteluhetkellä iältään 80 ja ammatiltaan toimistoapulainen, toinen 73 ja ammatiltaan emäntä. Opistossa he ovat opiskelleet toinen alusta lähtien ja toinen 1970-luvun alusta saakka. Ensimmäinen haastateltava ei halunnut, että kaikkea hänen haastattelussa kertomaansa käytetään tutkimuksessa, joten osa hänen opiskelumotivaatioihinsa johtaneista syistä jää tässä käsittelemättä.

Molemmat opiskelijat käsitelivät opiskeluaan lähinnä omasta itsestään ja omista tarpeistaan lähtien. He eivät juurikaan ottaneet kantaa siihen, miten opinnot

ovat muuttuneet opiskeltujen vuosikymmenten aikana. Toinen haastatelluista ei ollut kiinnittänyt opistoon 1960-luvulla paljota huomiota, ennen hänen omaa kiinnostustaan opiston tarjontaan. He eivät myöskään osanneet sanoa, että onko opetuksella vaikutusta heidän yhteiskunnallistumisen osallistumisen valmiuksiinsa. Tärkeäksi toinen haastateltava näki opiston niille, jotka muuttavat maaseudulta keskusta. Heidän tulee lähdettyä liikkeelle ja he saavat myös ulkoiltua ja liikuttua siinä samalla. Toisaalta opisto tarjoaa myös hänen mielestään nuorille hyvän mahdollisuuden kielten opiskeluun.

Opiskelu vuosikymmenten aikana on antanut paljon molemmille haastatelluille. Ensimmäisellä haastateltavalla opiskelu oli enemmän itse opiskelun takia tehtävää. Hän halusi nuorempana opiskella ekonomiksi, mutta sota ja elämäntilanteet estivät sen. Hän olisi myös halunnut iltapöytäkouluun ja lukemaan ylioppilaaksi, mutta siihen ei ollut mahdollisuuksia. Hän näki Kiuruveden kansalaisopiston mahdollisuutenaan opiskeluun ja itsensä kehittämiseen. Hän puhui haastattelussa enemmän kielten opiskelusta, mutta haastattelun edetessä kävi ilmi, että hän on opiskellut opistossa myös monilla muilla kursseilla. Kielistä hän oli opiskellut venäjää, saksaa, englantia, ranskaa ja ruotsia. Kielen valintoihin on varmaankin osaltaan vaikuttanut se, että hän on Viipurista kotoisin. Opistossa opiskelun lisäksi hän harjoittelee kieliä kotonaan ja käytännön tilanteissa, joista hän mainitsi esimerkiksi kaupan tuoteselosteiden lukemisen.

Toinen haastateltava oli aloittanut kansalaisopisto-opiskelun savitöistä 1970-luvun alussa ja laajentanut opiskelua vuosien saatossa monipuolisiin käden taitojen opiskeluun. Hän on käynyt myös kansalaisopiston järjestämän perhepäivähoitajakurssin. Tavoitteekseen opinnoissaan hän näkee uusien taitojen oppimisen, niitä oppimaan hän on tuonut mukanaan opiston piireihin myös tyttäret ja miehen. Jo hänellä olevien taitojen lisäksi hän kertoi saaneensa piireissä taitoja, joita ei olisi uskonut hallitsevansa. Onnistuminen on motivoinut yrittämään lisää ja tätä kautta on oppinut tekemään täysin uusia asioita. Haastateltava on myös toiminut kansalaisopistossa opettajana. Sen hän kuitenkin lopetti, koska halusi keskittyä omaan käsitöiden tekemiseen, eikä vastuulliseen opettajan työhön.

Kansalaisopiston piirit ovat antaneet molemmille haastatelluille paljon. Heidän mielestään mieliala pysyy virkeämpänä, kun harrastaa jotakin. Mielialan

virkeyteen liittyi myös muut ryhmäläiset. Toinen haastatelluista sanoi jopa uskovansa, että on välttänyt dementian opiskelun avulla. Kuvaavaa molemmille haastatteluille oli toisen haastateltavan kommentti: ”monesti jos joku pieni vaivakin on ja vähän kolottaa niin sinne kun mennee niin se unehtuu”. Näiden lisäksi esille tuli mielenrauhan ja itsetunnon kasvaminen. Kieliä opiskelleelle opiskelijalle opiskelu on antanut myös hyväksyntää muunmaalaisia ihmisiä kohtaan. Hänen mielestään se johtuu siitä ”kun ossaa heijän kanssa keskustella. Sit tulee semmosta hyväksyntää, että mukava keskustella ihan muutama sanakin”. Yhtä mieltä haastateltavat olivat siitä, että opistossa opiskelu on antanut sellaisia perustaitoja, mitä on voinut soveltaa moneen muuhun asiaan.

Organisaatiossa suunnittelusta alaspäin palvelujen käyttäjiin katsottaessa ketju elinikäisestä oppimisesta katkesi ainakin näiden opiskelijoiden kohdalla. He olivat tulleet kursseille hakemaan juuri sitä tietoa tai taitoa, mikä heille oli kurssin sisällössä luvattu. Opiskelun merkitystä ja hyötyä ajatellaan konkreettisella tasolla, eikä opintoihin haluta tuoda näkyvästi mitään ulkopuolista opiskeltavan aineen ulkopuolelta. Tämä tukee sitä rehtori Penttisen näkemystä, että motiivit opiskeluun ovat nykyisin omasta itsestä lähtöisin. Opiskelun mukanaan tuomia muita asioita oli ehkä hieman vaikea määritellä kun niitä suoraan kysyttiin, mutta puheesta tuli kuitenkin ilmi, että opinnot olivat antaneet monipuolisia asioita ja toisaalta motivoineet opiskelemaan lisää tietojen ja taitojen karttuessa.

5.3.3 Toimijoiden suhde elinikäiseen oppimiseen

Tutkimuksessa suoritettut haastattelut tehtiin, jotta saataisiin uutta näkökulmaa ja jotta saataisiin täydennystä kirjalliseen tutkimusaineistoon. Niiden tarkoitus oli selvittää, mikä on opettajan ja opiskelijoiden suhde elinikäiseen oppimiseen. Haastattelut toivat esille sen, että vaikka toimintasuunnitelmissa ei elinikäisen oppimisen opiskelijanäkökulmaa tullut kovin paljoa esille, niin sitä on kuitenkin käytännön toiminnassa ollut mukana sisäänkirjoitettuna. Rehtori toi omassa haastattelussaan seikan esille ehkä selvimmin. Hän kertoi, että on omassa pääasiassa yliopistollisten aineiden opetuksessaan tuonut esille sekä oppimisen taitoja, että muita elinikäiseen oppimiseen liittyviä asioita. Ongelma on hänen mukaansa kansalaisopisto-opetuksen ja elinikäisen oppimisen yhdistämisen

mahdollisuudessa siinä, että oppijat ovat sitoutuneet niin voimakkaasti siihen kurssin pääsisältöön, että he eivät halua sen oheistuotteena mitään muuta kurssilta. Yhteiskunnallisen sisällön mukaan tuomisesta hän jopa sanoi, että opiskelijat saattavat jäädä kurssilta kokonaan pois, mikäli sen ohjelmaan yrittää sisällyttää myös yhteiskunnallisia asioita. Syyksi tähän hän epäilee sen, että media tarjoaa meille niin paljon poliittisia ja yhteiskunnallisia aiheita, että niitä ei enää kaivata harrastuspiireissä.

Myös tekstiilityön opetuksessa on tuotu yksilöiden kehittymistä ja oppimista tukevia seikkoja esille suunnittelua enemmän käytännön toimintatavoissa. Tekstiilityön opettaja kertoi opetuksen sisällöstä, että siinä on pyritty tukemaan opiskelijoiden ryhmä- ja kommunikointitaitoja ja niiden kehittymistä. Opiskelijat ovat myös voineet kehittää ongelma- ja ratkaisukeskeistä ajatteluaan, opitun siirtämistä sekä mielikuvitusta ja luovuuttaan tehdessään esimerkiksi käsitöitä ja ratkoessaan siinä syntyneitä ongelmia. Heitä rohkaistaan myös hakemaan tietoa piirien ulkopuolelta, samalla he joutuvat tekemään ratkaisuja tiedon oikeellisuudesta sekä analysoimaan ja yhdistelemään tietoa. Tiedon hakemista piirien ulkopuolelta tuetaan myös opintomatkoilla, joita tehdään yhdessä. Tekstiilityön opettajan haastattelussa tuli ilmi, että elinikäisestä oppimisesta puhuminen käsitteen tasolla oli ehkä hieman vierasta, mutta käytännön opetustyössä oli paljon siihen liittyviä asioita.

Rehtorin ja tekstiilityön opettajan haastattelussa käsiteltiin myös Kiuruveden kansalaisopiston roolia syrjäytymisen estäjänä. Molemmat olivat sitä mieltä, että kansalaisopistolla on hyvät edellytykset ja toisaalta velvoitekin tehdä syrjäytymistä ehkäisevää työtä. Heidän mielestään siinä oli jossakin mielessä onnistuttukin, mutta molempien mielestä he olivat epäonnistuneet syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten kohdalla. Heidän mielestään kansalaisopisto voisi tarjota syrjäytymisvaarassa olevalle henkilölle enemmän palveluja siinä vaiheessa, kun hän on vaarassa jäädä tai on juuri jäänyt esimerkiksi työttömäksi. Siinä vaiheessa syrjäytymiseen ehdittäisiin vielä vaikuttaa, toisin kuin monesti silloin kun ihminen on jo syrjäytynyt. Esimerkkinä tästä he kertoivat opintosetelikoelusta työttömille, joka käyttöaste oli jäänyt pieneksi.

5.4 Yhteenveto

Tutkimuksen alkuasetelmana oli tutkia sitä, näkyikö elinikäinen oppiminen Kiuruveden kansalaisopiston toimintasuunnitelmissa vuosina 1963-1990 ja täydentää tästä syntynyttä kuvaa tehdyillä haastatteluilla. Tutkitussa historiallisessa aineistossa se näkyi elinikäisen kasvatuksen muodossa. Siinä haluttiin tarjota yksilöille mahdollisuuksia opiskeluun ja itsensä kehittämiseen. Kasvatus oli ehkä sille ajalle tyypillistä enemmänkin ylhäältä alaspäin tapahtuvaa, kuin opiskelijan oppimisen tukemista. Sen sijaan elinikäisen oppimisen yhteiskunnallinen puoli oli hyvin voimakasta. Haluttiin tarjota mahdollisuuksia sekä demokraattiseen osallistumiseen, että toisaalta parannettiin tuottavuutta ammattiin ja työhön liittyvien kurssien muodossa. Yhteiskunnallisen osallistumisen suuri osuus Kiuruveden kansalaisopiston tarjonnassa selittyy varmasti osaltaan yleisellä suuntauksella ja sillä, että kansalaisopisto on yhteiskunnan rahoittama oppilaitos, mikä tietysti tuo sille tietynlaisia vaatimuksia opetuksen suhteen. Osaltaan yhteiskunnallista aika voimakastakin painotusta voidaan selittää sillä, että yhteiskunnallisen painotuksen aika ajoittuu Leena Penttisen edeltäjän aikaan. Penttinen kertoi haastattelussa, että hänen työtään leimasi pitkään uudistushaluisen ja –kykyisen entisen rehtorin vaikutus, jonka työn hedelmiä on kerätty vuosia rehtorin vaihtumisen jälkeenkin. Toisena syynä Penttinen pitää sitä, että yhteiskunnallisten aineiden opettaja on ollut päätoiminen ja omalta osaltaan vaikuttanut koulutussuunnitelmien painotuksiin.

Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että rehtorin ja koulutusta suunnittelevan henkilökunnan tehtävänä on vetää koulutuksen suuria taustalinjoja sekä opiskelijaa, että rahoittavaa yhteiskuntaa ja kuntaa ja heidän motiivejaan ajatellen. Omista tarpeista motivoituvaa opiskelijaa tulee entistä useammin opintoihin itsekkäistä syistä ja opiston henkilökunnan vaativaksi tehtäväksi jää antaa hänelle opintojen ohessa muutakin kuin opiskeltava tieto tai taito. Parhaimmillaanhan opiskelija voi saada oppimisen taitoja, mielikuvitusta ja luovuutta, mielenkiintoa ympäristöään kohtaan ja eväitä ratkaisukeskeiseen ajatteluun. Unohtaa ei kuitenkaan sovi myöskään yhteiskunnan näkökulmaa opiskeluun. Siinä kohdataan uusia haasteita tulevaisuudessa, että saadaan

opiskelijoita osallistumaan myös yhteiskunnallisille kursseille. Yksilön ja yhteiskunnan kohtaaminen tarjonnassa ja kysynnässä jää varmasti pääasiassa rehtorin harteille. Uudistumisen paineita yhteiskunnallisen tarjonnan suhteen on paljon ilmassa, niihin vastaaminen on opistojen lähitulevaisuuden haaste.

Nyky-yhteiskunnan eräänä ilmiönä on työpaikkojen muuttuminen entistä enemmän projektiluonteisiksi. Tämä aiheuttaa työntekijöille aiempaa enemmän tarvetta kehittymiseen, kouluttautumiseen ja muutoksen hallintaan. Uuden tiedon hankkimisen ja vanhan tiedon päivittämisen tarve saattaa tulla hyvinkin nopeasti. Formaali koulutus ei välttämättä pysty tai ehdi vastaamaan näihin tarpeisiin, ei-formaalilla koulutuksella siihen on mielestäni paremmat mahdollisuudet. Esimerkiksi kansalaisopistot pystyvät parhaimmillaan seuraamaan yhteisössään ja yhteiskunnassa yleisemmin tapahtuvia asioita ja reagoimaan niihin joustavasti ja nopeasti. Tulevaisuudessa moni kansalaisopisto varmasti panostaa tähän mahdollisuuteen entistä enemmän.

Eräs kansalaisopistojen tulevaisuuden yhteiskunnallisuuden tapa voisi olla Niemelän mainitsema vapaan sivistystyön tehtävä herättää keskustelua, järjestää yhteiskuntaa käsitteleviä oppimistilanteita jne. Tämä vaikeutuu niin tämän tutkimuksen aineistossa kuin yleisemminkin käytössä olevassa tavassa, että kansalaisopistot sidotaan voimakkaasti kaupunkien tai kuntien tavoitteisiin. Kansalaisopiston tehtävä voisi olla toimia oman yhteisönsä kriitikkona ja keskustelunavaajana, nimenomaan omien arvojensa puolueettomuuden ja vapauden nimissä. Tämän tehtävän suorittaminen vaikeutuu, jos opistot joutuvat voimakkaasti sopeutumaan kunnan tavoitteisiin, eikä liikkumavaraa ole kovin paljoa. Ristiriitaa tehtävän suorittamiseen on myös siinä, että jos kansalaisopisto ryhtyy herättämään paljon kriittistä keskustelua esimerkiksi kunnan toiminnasta, vaikuttaako se sen tulevaisuuden rahoitukseen.

6 POHDINTA

Tämä tutkimuksen työstäminen alkoi keväällä 1999. Aiheen valintaan vaikutti tutkijan kiinnostus elinikäistä oppimista kohtaan. Tuohon aikaan elinikäinen oppiminen oli ns. päivän puheenaihe, siitä sai lukea ja kuulla ja mediasta useasti. Minua alkoi kiinnostaa se, että onko elinikäinen oppiminen kuitenkaan niin uusi asia, kuin silloin annettiin ymmärtää. Vapaaseen sivistystyöhön ja sitä kautta kansalaisopistoon päädyin sen vuoksi, että minua kiinnosti ei-formaalin oppimisen suhde elinikäiseen oppimiseen. Kansalais- ja työväenopistot keräävät suuren määrän opiskelijoita vuosittain ja monelle maaseudulla elävälle se on ollut melkein ainoa mahdollisuus opiskella omalla paikkakunnalla. Kiuruvesi kiinnosti sen vuoksi, että se on hyvän kokoinen maaseutuopisto, jolla ei kuitenkaan ole kilpailevaa koulutustoimintaa kovin paljoa, esimerkiksi lähellä ei ole suurta koulutuskeskittymää. Tarkoitus alkuvaiheessa oli tutkia kahta opistoa rinnakkain, mutta päädyin kuitenkin yhteen opistoon, jotta saisin syvempiä tuloksia asiasta.

Tutkimusaineiston valintaan vaikutti se, että tietoa haluttiin juuri toimintasuunnitelmista, eli siitä, mitä kansalaisopiston organisaation puolesta haluttiin tarjota opiskelijoille minäkin aikana. Ongelmaksi muodostui se, että toimintasuunnitelmia ei ollut olemassa koko tutkimusaineistosta samassa muodossa. Tämän vuoksi päädyttiin siihen, että alkuvuosien aineistona käytettiin toimintakertomuksia, joista näkyi millaisia kurseja oli pidetty. 1990-luvun toimintasuunnitelmien puuttuminen korvattiin koko kyseisen ajan rehtorina toimineen Leena Penttisen haastattelulla. Tätä toimintasuunnitelmien luomaa kuvaa haluttiin täydentää kansalaisopiston toimijoiden, tässä tapauksessa opiskelijoiden ja opettajan haastattelulla.

Alkuvaiheessa teoreettisen taustan kirjoittamisen vaikeutena oli se, että vapaasta sivistystyöstä tai kansalaisopistosta sen osana ei ole paljon kirjallisuutta tai tutkimuksia olemassa. Kirjallisuus, jota on olemassa, on aika suppean joukon kirjoittamaa, joten eri henkilöiden tuomaa näkökulmaa on vaikea tuoda esille. Toisaalta aiheeseen liittyviä tieteellisiä tutkimuksia on tehty vähän. Tämä ongelma näyttäytyy tässä tutkimuksessa siinä, että etenkin kappaleessa 3 esiintyvät lähteet

ovat suppean joukon kirjoittamia. Alkuperäisiä lähteitä etsimällä ne palautuivat muutamaan kirjoittajaan tai tutkijaan. Kansalaisopistot ovat itse tehneet tutkimuksia omien resurssiensa mukaan, mutta laajempia tieteellisiä tutkimuksia ei juurikaan löydy.

Varsinaisen tutkimuksen ongelmakohdaksi osoittautui aineiston monipuolisuus. Eri aineistojen sovittaminen toisiinsa vertailukelpoisesti oli hiukan vaikea tehtävä. Jonkinlaiseksi ongelmaksi haastatteluissa muodostui myös se, että erityisesti opiskelijoiden ajatukset opinnoistaan olivat ymmärrettävästi hyvin konkreettisia. Haastattelijan olisi pitänyt pystyä paremmin kohtaamaan heidät heidän opiskelunsa tasolla, eikä niinkään katsoa heitä tiukasti teorian läpi. Toisaalta myös tämä haastattelun vaikeus voidaan katsoa sen tulokseksi. Yhteiskunnasta ja tieteestä tuleva teoria pitäisi pystyä myös suunnittelussa muokkaamaan niin, että se kohtaa loppukäyttäjän eli oppijan. Jos nyt voisi tehdä uusia valintoja tutkimuksen aineiston suhteen, niin keskittyisin ehkä yhteen lähteeseen monien sijaan.

Aineiston analysoinnissa vaikeutena oli rajata tulkintaa niin, että se pysyi hallittavana tutkimuksen kannalta. Aineiston muotoutumiseen vaikutti monet seikat, joita ei voi kaikkia ottaa huomioon tässä. Toimintasuunnitelmien sisältöön vaikuttaa sitä tekevä henkilöstö ja heidän tekemänsä valinnat. Yhteiskunnan muutokset, yhteisössä tapahtuva asiat kyseisenä aikana, haastateltavien opiskelijoiden valinta tutkimukseen, heidän opiskelumotiivinsa ym. Tämän tutkimuksen osalta voidaan sanoa, että tuloksilla ei ole yleistettävyyttä laajemmin. Tutkimus on tapaustutkimus, joka on tehty tutkimukseen määritellyillä reunaehdoilla juuri Kiuruveden oloissa kyseisinä vuosina.

Tulokset antoivat minulle eväitä omaan tämänhetkiseen työhöni kansalaisopiston koulutussuunnittelijana. Tutkijana minulla oli ehkä hieman vääränlainen esioletus tämän tutkimuksen tuloksista. Oletin, että tutkittavasta aineistosta löytyy viitteitä elinikäisen oppimisen ja elinikäisen oppijan tukemisesta opinnoissa. Näin ei kuitenkaan tämän aineiston perusteella voi sanoa ainakaan oppijan tukemisen osalta. Aineistosta etsimiäni kursseja, joissa olisi suoraan näkynyt elinikäisen oppimisen taitojen painotus, ei aineistossa ollut juuri lainkaan. Sen sijaan, että lähdin tutkimaan toimintasuunnitelmista viitteitä elinikäisestä oppimisesta, olisi ehkä voinut lähteä opettajien ja opiskelijoiden näkökulmasta

liikkeelle ja tutkia, mitä käytännössä on tapahtunut. Kirjoitettu toimintasuunnitelma antaa kehukset toiminnalle, mutta sen jälkeen ennen varsinaista oppimistilannetta tapahtuu vielä monia asioita, jotka vaikuttavat lopputulokseen. Kansalaisopistoilla ei ole useinkaan montaa päätoimista opettajaa, joten tuntiopettajia käytetään paljon ja he ovat taustoiltaan ja koulutustaidoiltaan hyvinkin erilaisia. Kansalaisopiston vaikuttaminen opetuksen sisältöön ja opettamismetodeihin on usein vaikeaa, koska opettajat käyvät usein pitämässä tuntinsa joskus pitkienkin matkojen päästä. Kosketus kansalaisopiston ja opettajan välillä voi jäädä minimaaliseksi. Toisaalta saisiko kansalaisopisto opettajia ryhmilleen, jos se edellyttäisi opettajilta esimerkiksi tietyn tyyppistä opettamista?

Tämän tutkimuksen tulokset eivät myöskään ota huomioon sitä, mitä opetustilanteessa todella tapahtuu. Opettaja voi sisällyttää opetukseensa hyvinkin paljon muuta kuin mitä toimintasuunnitelmassa näyttää. Oppijaa ja oppimisen tukemista voi tapahtua hyvinkin paljon sekä opettajan, että muiden ryhmäläisten taholta. Tässä tutkimuksessa tekstiilityön opettajan haastattelussa tuli esille, että kun samat opiskelijat opiskelevat ryhmissä pitkään, niin heidät oppii tuntemaan oppijoina ja heidän kehitystään voidaan sitä kautta tukea. Juuri tämä olisi se kansalaisopistojen mahdollisuus tilanteessa, jossa oppijat ovat taustoiltaan ja motiiveiltaan hyvin erilaisia. Oppimistilanteita voi suunnitella ja järjestää niin, että ne sisältävät elinikäistä oppijaa tukevia asioita. Tämä vaatii myös opettajilta paljon, jotta osaa tukea opiskelijoita oikein.

Uudenlaista suhtautumista vaatii myös se, että myös kansalaisopistojen opetus tulee varmasti muuttumaan tulevaisuudessa. Opetusmuodot ja -tavat muuttuvat kehityksen myötä itsenäisemmiksi. Esimerkki tästä on syksyllä 2002 aloittava Virtuaaliopisto, joka alkaa tarjoamaan etäopetusta hankkeeseen mukaan lähteville noin kolmellekymmenelle kansalaisopistolle. Opiskelija joutuu kokonaan uuden tilanteen eteen, kun lähiopetusryhmää ei ole välttämättä lainkaan tai se on jossakin kauempana ja kokoontuu harvemmin. Opetuksen välineeksi tulee tietokone ja oppimisympäristö, jonka käyttämiseen tarvitaan koulutusta ja ohjausta. Tukea ja ohjausta tarvitaan myös monille uudenlaiseen opiskelijan rooliin, josta opiskelijan tulisi suoriutua aiempaa itsenäisemmin. Toinen asia, johon olisi hyvä varautua jo etukäteen on se, että opiskelijoiden ikääntyessä tulisi pystyä rekrytoimaan uusia opiskelijaryhmiä opistoihin. Nuorempien ikäryhmien

vaatimukset niin opetuksen sisällöistä kuin metodeistakin saattavat poiketa tällä hetkellä opistoissa vallalla olevista. Kilpailussa mukana pysyäkseen tulisi kansalaisopistojen varautua näihin muutoksiin.

Tulevaisuuden alue, jossa kansalaisopistolla on hyvät mahdollisuudet ja ehkä jonkinlainen velvollisuuskin antaa koulutusta on tietoyhteiskunnan perustaitojen opettaminen ehkä eniten tietotekniikan muodossa. Kuten tämän tutkimuksen historiallisesta aineistosta käy ilmi, tietotekniikan opettaminen on tullut ajankohtaiseksi ainakin Kiuruvedellä aika myöhään ja nykytilanteeseen verrattuna sen opettaminen on yleistynyt ja laajentunut nopeasti. Jopa niin, että monet kansalaisopistot ovat panostaneet suuren osan opetuksestaan siihen. Tietoyhteiskunnan perustaitojen osaamisen vaatimus on noussut nopeasti ja tulevaisuudessa palvelujen vähenemisen myötä se nousee entistä suurempaan asemaan. Haja-asutusalueiden ja pienien taajamien palvelut tulevat vähenemään ja näiden asukkaat tarvitsevat tietoyhteiskunnan perustaitojen perusosaamista, jotta pärjäävät. Erityisesti kansalaisopistojen kohderyhmäksi nousee aikuis- ja senioriväestö.

Tulevaisuus kansalaisopistoilla näyttää mielestäni tällä hetkellä kaksijakoiselta. Toisaalta tulisi pysyä mukana yhteiskunnan kehityksessä valmistamalla ihmisiä koulutuksen keinoin kohtaamaan muutosta ja kehitystä ympärillään. Toisaalta taas pitäisi pystyä estämään syrjäytymistä ja toisaalta auttaa jo syrjäytyneitä. Kansalaisopistoilla on tähän hyvät edellytykset, koska niillä on jo verkostot valmiina ja ne voivat antaa opetusta lähellä oppijaa. Niin Kiuruveden, kuin muidenkin kansalaisopistojen tarjonta on varmasti jo tähän mennessäkin vaikuttanut syrjäytymistä estävällä tavalla, mutta opistojen rooli voisi olla vieläkin vahvempi perusyleissivistyksen kohottajana ja esimerkiksi tietotekniikan taitojen antajana. Kuten tässä tutkimuksessa tuli ilmi, pitäisi syrjäytymisvaarassa olevalle pystyä tarjoamaan jotakin jo siinä vaiheessa, kun hän on vaarassa syrjäytyä. Silloin häntä voisi auttaa paremmin. Opistoilla voisi kuitenkin olla jonkinlainen ennaltaehkäisevä rooli syrjäytymisen estämiseksi. Opiston vaikutuspiirissä olevien henkilöiden jatkuva ja suunnitelmallinen koulutus auttaa esimerkiksi työntekijöitä parantamaan vanhaa ja hankkimaan uutta osaamista sekä samalla parantamaan asemaansa työmarkkinoilla. Puhumattakaan erilaisten taitojen vaikutuksesta mielenterveyteen, sosiaalisuuteen ja yhteistoimintaan. Sekä syrjäytymisen

estäminen, että työntekijöiden jatkuva kouluttaminen vaatii uudenlaisia keinoja ja yhteistyötahoja opiskelijoiden rekrytoinnilta.

Jatkotutkimuksen aiheita, mitä tästä tutkimuksesta on noussut esille, tulee mieleen ainakin kansalaisopiston opiskelijoiden tarkempi tutkiminen. Kansalaisopistot ovat monessakin mielessä tienhaarassa ja monessa opistossa luodaan varmasti tällä hetkellä muuttuvan tulevaisuuden suuntaviivoja. Tähän työhön auttaisi se, jos otettaisiin selvää millainen on kansalaisopiston tämän hetkinen opiskelija ja mitä hän opistolta tulevaisuudessa odottaa. Vanhemmat juuri taitoaineiden opiskelijaryhmät ovat osittain poistuneet ja osittain poistumassa opiston piireistä ja mielenkiintoista olisi tietää, että millä opistot aikovat tämän aukon täyttää. Se vaatii varmasti uudenlaista toimintaa ja toisaalta myös sellaista toimintaa, että kunta ja yhteiskunta rahoittajana näkevät opistot ja niiden työntekijät tarpeellisiksi. Tulevaisuudessa kansalaisopistot tarvitsevat yhteiskunnan tasolla uudistumista, jotta niiden rahoittamista jatketaan. Oman yhteisön tasolla kansalaisopistot taistelevat tänä päivänä uskottavuudestaan. Monessa paikassa on menossa kiistoja kansalaisopistojen tarpeellisuudesta kaupunkien ja kuntien päättäjien taholta työntekijöiden tarpeellisuuden ja esimerkiksi tilojen puolesta. Tähän työhön kansalaisopistot tarvitsevat uusiutumista, jotta ne nähdään tulevaisuudessakin koulutuskentän varteenotettavina toimijoina.

Leenamaija Ojalan kommentti Keskisuomalaisen Tommi Salon kirjoittamassa artikkelissa ”Oppijan elinikäinen tie on pitkä” 9.4.2002 kokoaa mielestäni hyvin tämän tutkimuksen tuloksia:

Elinikäisessä oppimisessa on liian raskas ja pitkä tie kuljettavana, jos ihminen jää aivan yksin ja ilman ympäröivän yhteisön tukea.

- Meidän on hyväksyttävä, että jatkuva oppiminen on osa elämäämme: oppimisen pitää kuulua työhön ja kaikkeen tekemiseen.

Kansalaisopistot voisivat olla tulevaisuudessa tuo tukeva yhteisö, joka tarjoaa oppimisen mahdollisuuksia puitteina, opettajina, uusina ideoina jne. Tämän lisäksi siellä voisi saada tukea omaan oppimiseen ja sen suunnitteluun, tapahtui se sitten opiston ryhmässä tai esimerkiksi opiston järjestämällä verkkokurssilla.

7 LÄHTEET

- Aaltio-Marjasola, I. 2002. Saatavilla www-muodossa. <URL: http://www.metodix.com/showres.dll/fi/metodit/methods/metodiartikkelit/case_tutkimus/>24.5.2002.
- Aaltonen, R. 1991. Fennomaanit kansansivistystyössä: vapaan kansansivistystyön synty Suomessa. Teoksessa Aaltonen, R. & Tuomisto, J. (toim.) *Valistus, sivistys, kasvatus. Vapaan sivistystyön 32. Vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 10-29.
- Alanen, A. 1983. & Sihvonen, J. (toim.). 1983. *Elinikäinen kasvatus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alanen, A. 1986. Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 23/1986. Tampereen yliopisto.
- Antikainen, A. 1993. *Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta*. Porvoo: WSOY.
- Delors, J. 1996. *Learning: The treasure within*. UNESCO.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Hasan, A. 1996. Lifelong learning. Teoksessa Tuijnman, Albert C. (ed.). *International encyclopedia of adult education and training*. Oxford: Pergamon, 33-40.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huuhka, K. 1990. *Kansalais- ja työväenopistojen historia 1899-1979*. Jyväskylä: Gummerus.
- Häyrynen, S-L. 1994. Teoksessa Törmä, T. (toim.) *Sivistys perusoikeutena*. Helsinki: Kansalais- ja työväenopistojen liitto, 123-131.
- Kaikkonen, O. 2000. Vapaalla sivistystyöllä on vankat perinteet aktiiviseen kansalaisuuteen kasvattamisessa. Aikuiskoulutuksen kenttä vastaa ajan haasteisiin. *Keskisuomalainen* 17.1.2000. Pääkirjoitus, 2.
- Kajanto, A. 1999. Ihanteista toteutukseen. Mitä elinikäinen oppiminen on oikeasti käytännössä? Jorma Aholan haastattelu. *Aikuiskasvatus* 19, 192-195.

- Karjalainen, E. 1970. Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Tampere: Weilin + Göös.
- Karjalainen, E. & Toiviainen, T. 1984. Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Espoo: Weilin + Göös.
- Kiuruveden kansalaisopisto. Toimintakertomus 1963-64.
- Kiuruveden kansalaisopisto. Toimintakertomus 1968-69.
- Kiuruveden kansalaisopisto. Toimintasuunnitelma 1973-74.
- Kiuruveden kansalaisopisto. Toimintasuunnitelma 1978-79.
- Kiuruveden kansalaisopisto. Toimintasuunnitelma 1983-84.
- Kiuruveden kansalaisopisto. Toimintasuunnitelma 1988-89.
- Laki vapaasta sivistystyöstä. 632 / 1998.
- Lilja, H. 1995. Vapaan sivistystyön yhteiskunnallinen tehtävä. *Aikuiskasvatus* 19, 225-226.
- Longworth, N. & Davies, W. K. 1996. *Lifelong learning*. London: Kogan Page.
- Marsick, V. & Watkins, K. 1990. *Informal and Incidental Learning in the Workplace*. London: Routledge.
- McLaren, P. 1989. *Life in schools*. New York: Longman.
- Määttä, A. 1993. *Kansalaisopistot*. Helsinki: Opetushallitus.
- Niemelä, S. 1998. Vapaan sivistystyön kolme tehtävää. *Aikuiskasvatus* 18, 218-227.
- Niemelä, S. 1999. *Vapaa sivistystyö 2000-luvun kynnyksellä*. Saarijärvi: Kansanvalistusseura.
- Nyysölä, K. & Hämäläinen, K. (toim.). 2001. *Elinikäinen oppiminen Suomessa*. Helsinki: Opetushallitus.
- OECD. 1996. *Lifelong learning for all*. Paris: OECD.
- Oppimisen ilo: Kansallinen elinikäisen oppimisen strategia. Komiteanmietintö 1997:14. Helsinki: Opetusministeriö.
- Otala, L-M. 1999. *Osaajana opintiellä. Opas elinikäisen oppimisen matkalle*. Porvoo: WSOY

- Otala, L-M. 2000. Oppimisen etu – kilpailukykyä muutoksessa. Porvoo: WSOY.
- Rantanen, P. 2000. Teoksessa Sallila, P. & Niemelä S. (toim.) Sivistystyö osamisyhteiskunnassa. Saarijärvi: Gummerus, 142-154.
- Salo, T. 2002. Oppijan elinikäinen tie on pitkä. Koulumaailma ei ole nopeassa muutoksessa ehtinyt saada yritys-elämää kiinni. Keski-suomalainen 9.4.2002. Yritys, 11.
- Sihvonen, J. 1997. Sivistystä kaikille vai valituille? Saarijärvi: Gummerus.
- Säisä, A. 1993. 30 vuotta kulttuurisärvintä. Tietoa – taitoa – harrastetta. Aikuisopiskelua Kiuruvedellä 1963-1993. Kiuruveden kansalaisopiston 30-vuotis historiikki.
- Toiviainen, T. 1994. Vuodet 1970- 1987. Teoksessa Törmä, T. (toim.) Sivistys perusoikeutena. Helsinki: Kansalais- ja työväenopistojen liitto, 39-51.
- Tuomisto, J. & Kajanto, A. (toim.). 1994. Elinikäinen oppiminen. Vapaan sivistystyön 35. vuosikirja. Helsinki: Gummerus.
- Uusitalo, H. 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: WSOY.

8 LIITTEET

LIITE 1 Opintopiirien jakautuminen, vuosi 1963 (opiskelijoita yhteensä syyslukukaudella 254, kevätlukukaudella 456)

Käden taidot, koti- talous, ilmaisu	Kielet	Ammattiin liittyvät	Yhteiskunnalliset, ympäristö	Tietotekniikka	Liikunta, terveys	Musiikki	Muut
- Askartelu	- Ruotsi	- Maailmatalous	- Keskustelupiiri				
- Moottorioppi	- Englanti I & II	- Konekirjoitus I & II	- Kirjallisuus				
- Kotitalous		- Kirjainpito					
- Pirustus							
- Puuvunompelu							
- Puutyöt							
- Metallityöt							
- Näytelmä							

LIITE 2 Opintopiirien jakautuminen, vuosi 1968 (opiskelijoita yhteensä syyslukukaudella 418, kevätlukukaudella 963)

Käden taidot, koti- talous, ilmaisu	Kielet	Ammattiin liittyvät	Yhteiskunnalliset, ympäristö	Tietotekniikka	Liikunta, terveys	Musiikki	Muut
- Kotitalous	- Englanti I (1)	- Metsäkurssi	- Liikennekurssi		- Kuntovoimistelu (1)	- Torvimusikki	
- Askartelu	- Englanti II (1)	- Maatalous (1)	- Luontopiiri		- Ensiapu	- Laulu (1)	
- Pukuompelu	- Ranska I (1)	- Tekninen matema- tiikka	- Käytännön ihmistun- temus (1)		- Naisten kunto- voimistelu (1)	- Kuoro	
- Nypläys	- Venäjä I (1)	- Tekninen maatalo- us	- Keskustelupiiri				
- Puutyöt	- Venäjä II (1)	- Konekirjoitus					
- Kankaankudonta	- Ruotsi I (1)	- Eräntien piiri					
- Valokuvaus		- Kirjainpito (1)					
- Taidemaalaus							
- Posliinimaalaus							

(1) = lakkautettu ennen työkauden loppua osaopettajien vähyyden takia
 Lisäksi suunniteltiin seuraavat kurssit, eivät aloitaneet lainkaan toimintaansa: *tekninen matematiikka II, konekirjoitus II Ruutunan maatalous, Remeskytän en-
 stigapukurssi, kirvesmiehen matematiikka ja Tihtilan naisten kuntovoimistelu.*

LIITE 3 Opintopiirien jakautuminen, vuosi 1973

Käden taidot, kotitalous, ilmaisu	Kielet	Ammattiin liittyvät	Yhteiskunnalliset, ympäristö	Tietotekniikka	Liikunta, terveys	Musiikki	Muut
- Kehitysvammaisten askartelu	- Ruotsi, alkeet	- Maatatalouden liiketalouskurssi	- Yleisöluennot (*)	- ATK-kurssi	- Kehitysvammaisten liikunta	- Naiskuoro	- Kotieläinkurssi
- Posliinimaalaus	- Englanti	- Konekirjoitus	- Yhteiskunnallinen keskustelupiiri		- Naisten kuntovoimistelu	- Sekakuoro	- Moottorikurssi
- Askartelu		- Koulukirjastonhoitajien piiri	- Eläkeläisten keskustelupiiri		- Miesten kuntovoimistelu	- Torvimusiikki	
- Pukuompelu		- Työturvallisuuspiiri	- Miehen hoidannelasta		- Vanhusten kuntovoimistelu	- Pelimannipiiri	
- Nynpläys		- Maatalouden konehuoltokurssi	- Kouluneuvosto		- Mielenterveyspiiri		
- Näytelmäpiiri		- Peruskoulun johtajakoulutus			- Ensiapu I ja II		
- Valokuvaus		- Perhepäivähoitajakurssi					
- Kudonta		- Tiilitarkastajakurssi					
- Metallityöt		- Talonmieskurssi					
- Puutyöt		- Ravihovosten valmennus					
- Taidepiiri		- Karjan terveydenhoito ja ruokinta					
- Kirjallisuus ja kynäilypiiri		- Hitsauskurssi					
- Perheenemäntien piiri		- Tuhoeläinten torjuntakurssi					
- Eläkeläisten askartelu		- Miesten maatalouspiiri, verotus					
- Ideakurssi nuorille		- Kotiavustaja-kurssi					
- Ompelupiiri							
- Stenikurssi							
- Puutarhan- ja pi-							

hanhoio								
- Kodin tekstiilit								
- Voileipä- ja sa- laattikurssi								
- Jouluruokakurssi								
- Pitokokkikurssi								
- Ruhonpalottelu ja -pakastuskurssi								

* yleisluentojen aiheita: kunnallinen tiedottaminen, humausaineet, alkoholismi biologisena ilmiönä, suomalainen byrokratia, suvunjatkaminen aikamme kuvastuksessa, soiden metsätaloudellinen hyväksikäyttö, maseudun asutuksen harvenemisen aiheuttamat taloudelliset vaikutukset sekä väkivaltaisuus ja aivot

LIITE 4 Opintopiirien jakautuminen 1978

Käden taidot, kotitalous, ilmaisu	Kielet	Ammattiin liittyvät	Yhteiskunnalliset, ympäristö	Tietotekniikka	Liikunta, terveys	Musiikki	Muut
- Valokuvaus	- Käytännön ruot-sinkieki	- Perhepäivähoidon luentoryhmä	- Yleisluennot (*)		- Etäkeläisten terveyskasvatus	- Äänemuodostus	- Kehitysvammaisten ryhmä
- Kuvamateriaalien alkeet	- Viittomakieli	- Kottiväestäjien täydennyskoulutus-kurssit	- Jokamiehen lain-tieto		- Mielenterveyden ryhmä	- Naiskuoro	- Koneenkorjaus ja huoltokurssi
- Savityön alkeet	- Englanti	- Konekirjoitus	- Sosiaalipsykologia		- Keuhkovammainten kuntoryhmä	- Harmonikkaryhmä	
- Posliinimaalaus	- Venäjä	- Asiakirjatekniikka	- Viihdy ja vaikuta		- Sopivasti solakaksi	- Puhallinryhmä	
- Kotipihha kuntoon	- Suomen kielioppi	- Pikakirjoitus	- Lapsi, sana ja kuva		- Terveystasvatus	- Mieskuoro	
- Käsiyömoduulikurssi	- Ranska	- Perhepäivähoidon kurssi	- Käytännön työ-lainsäädäntö		- Ensiapu I ja II	- Sekakuoro	
- Kirjonta- ja revinäistyt		- Hitsauskurssi	- Yhteiskunta ja työmarkkinatieto		- Kotisairaanhoido	- Pelimanniryhmä	
- Rysäntekokurssi			- Yhdistysten sihteerikurssi		- Tanssiryhmä		
- Puutyöt			- Yhteiskunnallinen keskusteluryhmä		- Terve mieli – terve ruumis		
- Nypläys			- Opintoneuvontakurssi				
- Pukuompelu			- Mikrokoopin maailma				
- Emalivyökurssi			- Verotus ja kirjan-piökurssi				
- Metallivyöt			- Maatalouspolitiikan kurssisaria				
- Huonekalujen entisöinti							
- Koristeputtyöt							
- Kangaspuiden valmistusryhmä							

- Koneulonta									
- Suullinen ilmaisu									
- Lausunta									
- Mielenterveyden ohjelmaryhmä									
- Kuvanveisto									
- Perheenämäntien ryhmä									
- Jokaikäisen niksi-kurssi									
- Tuohityökurssi									
- Kuparinpakotus-kurssi									
- Applikointikurssi									
- Näytelmäryhmä									
- Fransukurssi									
- Kasvitarjouskurssi									
- Leikekirjonta									
- Nahkatyökurssi									

* yleisluentojen aiheita: mikä on terveen ja menestyvän miehen salaisuus, miten lasten anemia voidaan ennaltaehkäistä, syövän toteaminen, akupunktio, Kiina matkailijan silmin sekä ihminen ja taide

LIIITE 5 Opintopiirien jakautuminen 1983

Käden taidot, kotita- lous, ilmaisu	Kielet	Ammattiin liitty- vät	Yhteiskunnalliset, ympäristö	Tietotekniikka	Liikunta, terveys	Musiikki	Muut
- Puheilmansun kurssi	- Suomen kieli	- Matematiikan peruskurssi	- Kirjallisuusryhmä	- ATK:n peruskurssi	- Kansantanssi	- Äänennuodotus	- Ihmissuhde-ryhmä
- Kynäilyryhmä	- Englanti	- Sivouskurssi	- Suomen kulttuuri-historia		- Terveyskasvatus	- Lauluilta	- Minäkö se olen
- Akvaariokurssi	- Venäjä	- Keittäjien kurssi	- Kiuruveden perin-nehistoria		- Eläkeläisten ter-veyskasvatus	- Naiskuoro	- Esikoulukäsi-ten psykofyysi- nen kehitys
- Ikonimaalaus	- Ranska	- Maatalouden seurantar ryhmä	- Matkailuryhmä		- Invalidiiden vesi-voimistelu ja ter-veyskasvatus	- Mieskuoro	
- Kansanomainen maa- lauskurssi	- Espanja	- Maatalouden luentoryhmä	- Tähtitiede		- Hartia- ja selkä- kipuisten vesili- kunta ja terveys- kasvatus	- Virsiryhmä	
- Kuvataide		- Nurmiviilijely- kurssi	- Kiuruveden luonto ja eläimistö		- Luova / musiikki- liikunta	- Pelimanniryhmä	
- Graafinen piirustus		- Metsäviljely- kurssi	- "Entäs nyt emäntä"		- Tarkoilijakunnan ohjaajien kurssi	- Hengellisen mu- sikin orkesteri	
- Posliinimaalaus		- Taimikonhoito- kurssi	- Kyliän kehittämis- kurssi		- Ensiapu I & II	- Kamarimusiikin orkesteri	
- Savivöt		- Metsäkurssi	- Kokoustekniikka		- Kotisairaanhoi- tokurssi	- Puhallimmusiikki	
- Näytelmäryhmä		- Mehiläistenhoito	- Paikallisyhdistyk- sen toiminta		- Kehitysvam- maisten liikunta	- Puhallinorkesteri	
- Ohjelmaryhmä		- Tuotekehitys, markkinointi ja ulkomaankauppa	- Luentoryhmä (*4)		- Reunapotilaiden liikunta	- Kitaransoitto	
- Videoryhmä		- Työpaikan ihmis- suhteet	- Keskusteluryhmä (*5)		- Keuhkovam- maisten liikunta	- Kantaleensoitto	
- Valokuvaus		- 6-vuotiaiden opetuksen kurssi	- Kehitysvammaisten opintoryhmä		- Vammaisten liikunta	- Harmonikan- soitto	
- Kukka-asetelmien valmistuskurssi		- Alkuopetuksen kurssi	- Tästä kirjasta puhu- taan" - ajankohaiset			- Musiikki-ryhmä	

- Puutarhakurssi		- Varhais- ja alku- kasvatuksen toi- mintatavat	- Yhteiskunnalliset kirjat				
- Tykkimyyssykurssi		- Opetuksen suun- nitelu-kurssi	- "Ekokunta" luento- sarja				
- Kansallispukujen valmistus		- Tanssi- ja laulun kertauskurssi	- Eläkeläisten kes- kusteluryhmä				
- Kansanomainen kir- jonta		- Kirjainpito	- Filosofia				
- Kirjonta- ja revin- näiskurssit		- Konekirjoitus	- Virikkekurssi				
- Kansanomainen käsi- työt		- Kotiompelun jatko (lastenvaat- teet)	- Sosiaalipsykologia				
- Solmeilukurssi		- Pukusuunnittelun kurssi	- Luemme yhdessä				
- Käsiyömoduulikurssi		- Laitosapulaisten täydennyskoulutus	- Elokuva-kerho				
- Rukkas- ja tossukurs- si							
- Kirjottu peitto							
- Leikekirjonta							
- Pehmeylelukurssi							
- Nahka- ja turkistyö- kurssi							
- Turkinkorjaukurssi							
- Parkkinahkatyökurssi							
- Lipo-kaskurssi							
- Pukuompelekurssi							
- Nypläys							
- Kansallispukukan- kaiden kudonta ja ompeleuryhmä							
- Kudonta							
- Metallityöt							
- Puutyöt							

LIIITE 6 Opintopiirien jakautuminen, 1988

Käden taidot, kotitalous, ilmaisu	Kielet	Ammattiin liittyvät	Yhteiskunnalliset, ympäristö	Tietotekniikka	Liikunta, terveys	Musiikki	Muut
- Avoimen päiväkodin pirtsytysryhmä	- Ruotsin kielen keskus-telu	- Perhepäivähoitajien täydennyskoulutus-kurssi	- Luentoryhmä	- ATK perusteet	- Modernin tanssin kurssi	- Musiikki ja me	- Kansalaisopisto-opetuksen perheidytämiskurssi
- Stentien tunnista-miskurssi	- Eläkeläisten englanti	- Johtamistaidon kurssi	- Sukututkimus	- ATK sovellu-tuksia	- Seurantanssi-kurssi	- Naiskuoro	- Keksinnöt taloudel-lisen toiminnan pe-rusteena
- Puheviestintä	- Englanti	- Tavoitejohtamisen perusteet	- Miten eri puolueet aikovat kehittää Kiuru-veittä?		- Kansantanssi-kurssi	- Mieskuoro	- Ennakoivan ajan kurssi
- Tehokas lukemi-nen	- Venäjä	- Maatalousaiheinen luentoryhmä	- Yhteiskunta ja me		- Eurytmia	- Sekakuoro	- Vanhemmuuteen kasvaminen -kurssi
- Keskustelutaidon kurssi	- Espanja	- Luonnonnukaisen viljelyn kurssi	- Peruskoulun hallinto, opetus ja johtokunnan tehtävät		- Jooga	- Lapsi- ja nuorisokuoro	- Oppimisyhteisö ja lukihäiriöt -kurssi lasten vanhemmille
- Kynäliiäppiiri	- Karjalaa kielen kurssi	- Mehiläisten hoito	- Kansalaisopiston hal-linto, opetus ja johto-kunnan tehtävät		- Suunnistus mar-jastajille	- Äänennuodostus-kurssi	- Kuluttajätietous-kurssi
- Kirjallisuuspiiri	- Lastenleh-den toimitus-kurssi	- Puunnittauskurssi	- Perheen kohtaaminen -kurssi		- Terveystieteiden kasvatusta	- Puhallinorkesteri	
- Kuvataide - öljyvärimaalauks	- Suomen kielen teho-kurssi vierai-den kielten opiskelijoille	- Metsätaloukskurssi	- Kodin ilmestyskurssi		- Ensiapu I & II	- Kamarimusiikin orkesteri	
- Maisemamaalauksen viikonloppu-kurssi	- Saksa	- Miten työssä säilyy hengissä?	- Kansainvälinen tal-lennuskurssi		- Sairaalan lapsen kotihoito	- Puupuhallinorkesteri	
- Akvarellikurssi	- Eesti	- Maaseudun uudet elinkeinot	- Kirjallisuutta vaikutta-japersoonallisuutta			- Orkesterisoiton al-keet	
- Ikonimaalaus	- Unkari	- Hyvän palvelun kurssi	- Elävä maaseutu ja uudistuva aluepolitiikka			- Pelimannit	
- Kuvanveisto		- Laitossiihoajan	- Ympäristön suojele			- Harmonikan soitto	

ompelu									
- Pukuompelu									
- Moduulikurssi									
- Tiikkutyöt									
- Turkisutyöt									
- Leikekirjonta									
- Kirjonta									
- Tykkimyskurssi									
- Nypläys									
- Tekstiiliperinteen tallennuskurssi									
- Karjalainen kirjonta									
- Ryijynompelu ja kehyskudonta									
- Kankaanpainanta									
- Jouluhajakurssi									
- Askartelu- ja käsityöryhmä									
- Tuohen keräys									
- Rotinkityöt									
- Pajutyöt									
- Nahkatyöt									
- Korukiven hionta									
- Puutyöt									
- Koristeveisto									
- Huonekalujen entisöinti									
- Metallityöt									
- Ihmissuhdetaidot									
- Erityisryhmien koulutusohjelmat									
- Mainonnan grafiikkakurssi									
- RAKU – japanilainen savenkäsittely									

LIITE 7 Rehtorin haastattelurunko

Taustatietoja

- ikä, koulutus, aiempi työkokemus, kuinka kauan nykyisessä työssä

Kiuruvesi

- yleistä taustatietoa Kiuruvedestä
- erityispiirteitä
- onko Kiuruvedellä kilpailijoita aikuiskoulutuksessa, entä ympäristössä

Kansalaisopiston erityispiirteet

- millä tavalla eroaa muista opistoista, miten otetaan huomioon opiston toiminnassa
- onko eri aineiden painotukset samat kuin muissa opistoissa

Historiallinen kehitys

- onko opisto ollut olemassa pelkästään tiettyjen tietojen ja taitojen välittäjänä vai onko sillä muita tehtäviä

Opetuksen suunnittelu 1990-luvulla

- mitä aineita painotettu 1990-luvulla
- onko suunnittelussa painotettu muitakin asioita kun opetusaineita (jos niin mitä)
- yhteiskunnan ja yksilön näkökulma, onko otettu suunnittelussa huomioon

Opiston rooli

- syrjäytymisen estäminen
- yhteisöllisyys
- yksilöllisyys
- perussivistys, tietoyhteiskunnan perustaidot

Opistotyön arvot

- vapaan sivistystyön arvot (tasa-arvo, moniarvoisuus, kansanvaltaisuus)
- kansalaisopistot (kokonaispersoonallisuuden kehittäminen, tieteenomaisuus, opinnollisuus, puolueettomuus, vapaus)

Mitä on elinikäinen oppiminen?

LIITE 8 Haastattelurunko opettaja

Taustatiedot

- ikä, koulutus, aiempi työkokemus, kauanko Kiuruvedellä

Mitä kaikkea opettanut Kiuruvedellä?

- miten opisto ja opetus muuttunut sinä aikana
- onko opettajan rooli suunnittelussa muuttunut sinä aikana

Mitä erilaisia painotuksia opetuksen suunnittelussa?

- mitä huomioon opetuksen suunnittelussa
- mitä muuta huomioon, kuin pelkkä tieto tai taito
- yksilön ja yhteiskunnan näkökulma
- perussivistys ja tietoyhteiskunnan perustaidot
- miten opiskelijat muuttuneet

Opiston rooli

- syrjäytymisen estäminen
- yhteisöllisyys
- yksilöllisyys
- oppimaan oppiminen

Opistotyön arvot

- Vapaan sivistystyön arvot (tasa-arvo, moniarvoisuus, kansanvaltaisuus)
- Kansalaisopistot (kokonaispersoonallisuus, tieteenomaisuus, opinnollisuus, puolueettomuus, vapaus)

Elinikäinen oppiminen

- mikä opiston rooli sen edistäjänä

LIITE 9 Haastattelurunko opiskelijat

Taustatiedot

- ikä, koulutus, ammatti

Opiskelu opistossa

- milloin aloittanut, mitä opiskellut
- syyt opintojen aloittamiseen, tavoitteet opiskelulle
- mitä opinnot antaneet, onko antaneet muuta kuin juuri kurssin sisällön
- onko tavoitteet muuttuneet

Koulutuksen neljä peruspilaria

- oppimisen taidot
- vanhojen asioiden tekeminen uudella tavalla
- yhteistyötaidot, toisten ihmisten kunnioittaminen, erilaisuuden hyväksyminen
- onko saanut tietoa yleisistä yhteiskunnan tai yhteisön asioista

Sosiaaliset taidot, kokemus, oppimisen siirtäminen käytäntöön